

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun ...ve Çanakkale (1 Geldiler, 2 Gördüler, 3 Döndüler) Romanında İngilizler

Nur DOĞAN*

Özet: Türk edebiyatında ilk yazılı ürünlerden itibaren ortaya konan eserlerde savaşlara ait unsurlara rastlamaktayız. Orhun Abidelerinde savaştan bahsedildiği gibi Yenisey mezar taşlarında da savaşla ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile savaş edebiyatı ürünleri de çeşitlilik gösterir. Savaş hikâyeleri, gazavatnâmeler, destanlar, fetihnâmeler, zafer-nâmeler savaşların anlatıldığı önemli ürünlerdir. Tanzimat'tan sonra roman, piyes, makale gibi yeni türlerde savaşların işlendiğini görüyoruz. Özellikle 20. yüzyılda gerçekte Balkan ve Birinci Dünya harpleri edebiyatımızda bu ürünlerin sayısının artmasına sebep olmuştur.

Birinci Dünya Harbi içerisinde cereyan eden Çanakkale Muharebelerinin gerek Türk gerekse Avrupa tarihî açısından yerinin yadsınamaz derecede büyük olduğunu biliyoruz. 3 Kasım 1914'te başlayan 9 Ocak 1916'da sona eren bu savaşlar, Türk milletinin kaderini etkilemiştir. Çanakkale Muharebelerinin zaferle sonuçlanması, Millî Mücadele'nin en önemli dayanak gücüdür. Birinci Dünya Harbi ve Çanakkale Muharebeleri toplumu sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan etkilediği kadar kültür ve edebiyat hayatında da izler bırakmıştır. Fakat varlık ve yokluk davası olan bu olayların yeterince ve önemi ölçüsünde edebî eserlere, özellikle romanlara aksettildiğini söyleyecek durumda değiliz. Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*, Peyami Safa'nın *Mahşer* gibi eserlerinde kısmî ve dolaylı temaslar elbette pek çok romanımızda vardır. Yalnız şu kadarını söyleyelim 1989-1990'dan itibaren Çanakkale Muharebelerini tarihî roman çerçevesinde işleyen eserlerde sayı olarak artışı görölür.

**İstanbul/TÜRKİYE, nurdogan91@hotmail.com*

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun 1989 yılında yayımladığı ...ve Çanakkale'den sonra Sezen Özol'un Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez, Mehmet Niyazi'nin Çanakkale Mahşeri, Buket Uzuner'in *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Serpil Ural'ın Şafakta Yanan Mumlar, Rahmi Özen'in *Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde*, Sevinç-Salim Koçak'ın Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı, bu romanlardan bazılarıdır. Burada tam bir döküm yapmak makalenin sınırını ve hedefini aşar.

Anahtar Kelimeler: *Mustafa Necati Sepetçioğlu, Birinci Dünya Harbi, Çanakkale Muharebeleri, Türk Savaş Edebiyatı, ...ve Çanakkale (Geldiler, Gördüler, Döndüler).*

British in the Novel Trilogy of Mustafa Necati Sepetçioğlu “...ve Çanakkale: Geldiler, Gördüler, Döndüler”

Abstract: Wars have been cited even in the earliest forms of Turkish written literature. Wars also have been preserved within the oral tradition, especially in the legends during the reign of the Great Hun Empire. Orhun monuments and Yenisey tombstones also hint at wars. Following the arrival of Turks to Anatolia, war literature starts to diversify. Epistles of war, conquer, victory, holy war and legends are important works on war. After the Tanzimat, wars have become subjects of new forms of works such as novels, theater pieces and essays. Balkan Wars and World War I in the 20 th century caused an increase in the number of such works, as Çanakkale Wars have enormous consequences in Turkish and European history. The victory in these wars leads the road to Turkish Republic. Losses at these wars have had social, political and economic effects as well as deep cultural and literary impact. We are not in a position to claim that the Çanakkale Wars are reflected in novels proportional to their significance. Many works, such as *Kiralık Konak* of Yakup Kadri or *Mahşer* of Peyami Safa contain local, partial and indirect touches and it is not our main concern here. Let us just say that there has been an increase in the number of works that have Çanakkale Wars in historical context since 1989. ...ve Çanakkale of Mustafa Necati Sepetçioğlu, Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez of Sezen Özol, Çanakkale

Mahşeri of Mehmet Niyazi, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* of Buket Uzuner, Şafakta Yanan Mumlar of Serpil Ural, *Zulüm Dağları Aşar-Çanakkale İçinde* of Rahmi Özen, Çanakkale’de Çocuklar da Savaştı of Sevinç-Salim Koçak are some of these works. Any attempt to give a complete list is beyond the scope of the present paper.

Keywords: *Mustafa Necati Sepetçioğlu, World War 1, Çanakkale Wars, Turkish War Literature, ...and Çanakkale (They came, They saw, They went back).*

Günümüz Türk edebiyatının en önemli tarihî roman yazarlarından biri olan Mustafa Necati Sepetçioğlu, “Çanakkale İçinde Bir Dolu Testi” ismiyle yazdığı film senaryosunu daha sonra ...ve Çanakkale başlığı ile üç cilt halinde romanlaştırmıştır. Yazarın söylediği üzere bu eser, “Dünkü Türkiye Dizisi” ile “Bugünkü Türkiye Dizisi” arasında bir köprüdür. Nehir roman da denilen serinin ilk cildi *Geldiler*, ikinci cildi *Gördüler*, üçüncü cildi ise *Döndüler*’dir. Sepetçioğlu’nun bu eseri Türk romanında Çanakkale Muharebelerinin müstakil olarak işlendiği ilk eser olması açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Yazarın eserin ön sözünde yer alan ifadeleri de bu bağlamdaki adımı ve çabasını anlatması açısından değerlidir:

“...ve Çanakkale’den önce bizim dilimizde yazılmış böyle bir roman yoktu; şimdi, var. Bu bile benim için bir şereftir, önceliği olan öteki eserlerim gibi. Ayrıca ...ve Çanakkale, tarihin alışılmış ders kitaplarından da değil. Bir milletin namusu olduğu için, Plevne’den sonra topraklarımızdaki en büyük direniştir; karşı geliştir, millet bütünlüğüyle bir savunmadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin gücü bu savaşlardan kaynaklanmaktadır.” (Sepetçioğlu, 2014a: 9)

Mustafa Necati Sepetçioğlu, bu eserini kaleme alırken yakın çevresinin hatıralarından da yararlanmışır:

“Gerek senaryo türünde yazılırken gerek roman türüne aktarılırken ...ve Çanakkale üçlemesi, rahmetli babamın Batum bozgunundan kalan hatıralarıyla, yine rahmetli kayınvalidemin Şam-Halep-Beyrut’tan kalma Cemal Paşa ordusunun çöküşünü söyleyen hatıralarından aldı özünü; hiçbir zaman unutmayacağım rahmetli dedemin Mekke ve Yemen’de yaşamış olduğu askerlik

hatıralarıyla geliştirdi ve Galiçya'da sağ kolunu bırakmış, Zile'nin bir yaşlı köylüsünün Buğday Pazarı'nda dinlediğim savaş hatıralarıyla çoğaldı. Sonra da, Çanakkale gazilerinin o abartısız, hiçbir şey yapmamış olduklarına inanmış görünüşlerine rağmen ömürlerini herkesin bildiği gibi hiçe saydıkları Çanakkale'de, gençlik yıllarında yaşadıkları inanılması güç lâkin hepsi de doğru yaşanmış olayları bu eserin belkemiğini oluşturdu.” (Sepetçioğlu, 2014a: 7-8)

Romanla ilgili yapılmış bir tespitte şöyle denilmektedir:

Türk milletinin makûs kaderini Çanakkale'de bir destana dönüştürüp, tarihe “Çanakkale geçilmez.” sözlerini altın harflerle yazdıran Türk'ün iman gücünün (Dinç, 1999: 55) anlatıldığı ...ve Çanakkale romanının vakası, Şam, Beyrut, Kanal; Çanakkale Cephesi ve İstanbul olmak üzere üç ayrı mekanda geçer...

...ve Çanakkale üçlemesi, Dördüncü Ordu'nun Cemal Paşa komutasında gerçekleşen ve 3 Şubat 1915'te yenilgiyle sonuçlanan Kanal Harekâtı ile başlayıp İtilaf Kuvvetlerinin Çanakkale Cephesinden geri çekilişine kadar geçen zaman dilimini işler. Olaylar kronolojik sıra ile işlenmiştir (Çetişli, 2007: 186).

Bu yazımızda söz konusu romanda İngilizlerin nasıl ele alındığını değerlendireceğiz. Bilindiği gibi Çanakkale Muharebelerinde İngilizlerin rolü ve payı büyüktür. Yazar, İngiliz tarafının güçlü asker ve siyasîleri Churchill ve Hamilton'un şahsında onlar gibi düşünen ya da düşünmeyen İngilizleri canlandırmıştır. Fakat esas bu iki şahsiyettir. Bunların canlandırıldığı bölümler eserde uzunca bir yer işgal etmektedir. Bunda İngilizlerin ve özellikle Churchill'in Birinci Dünya Savaşı'nda izledikleri politikanın payı vardır elbette. Yazar, İngilizlerin savaş içindeki tutumlarını, politikalarını, Türklere bakışını ve bu bakışın savaşın başından sonuna kadar geçirdiği değişimi belirlemeye çalışır. Bu tespitleri tasnif veya gruplandırmaya, roman izin vermemektedir. Yalnız a) İngilizlerin görüş, düşünüş ve davranışları; b) Türklerin veya savaşan diğer kavimlerin İngilizlere veya İngiliz politikasına bakışları gibi bir gruplandırma yapılabilir.

...ve Çanakkale üçlemesi; Birinci Dünya Savaşı yıllarında Cemal Paşa komutasındaki Dördüncü Ordu'nun 3 Şubat 1915

yılında yenilgiyle sonuçlanan Kanal Harekâtı sonrasında, İtilaf güçlerinin mağlûp olarak Çanakkale'den ayrıldıkları 1916 yılına kadar olan süreçte, anılan güçlerin savaştaki politika ve planlarını, Türk milletinin karakterini, savaşta gösterdiği kahramanlıkları ve cesaretini konu alır.

Eserin olay örgüsü Şam, Beyrut, Kanal; Çanakkale Cephesi ve İstanbul olmak üzere üç ayrı mekânda geçer. Başlangıçta Şam, Beyrut ve Kanal cephelerinde geçen olaylar daha sonra İstanbul ve Çanakkale'ye yayılır.

...ve Çanakkale'yi, farklı şahıslar aracılığıyla meydana gelen iç içe geçmiş, birbiriyle bağlantılı olaylar zinciri oluşturur. Olaylar zincirinin halkası genişledikçe şahıs kadrosu da kalabalıklaşır. Eser, Hesna-Dr. Mürsel-Yüzbaşı Ali üçgeninde şekillenir.

Sepetçioğlu romanında, Çanakkale Muharebelerini her yönden canlandırmak ister. Çanakkale Cephesinde verilen kahramanlık mücadelesinin yanı sıra İmparatorluğun başkentindeki çöküşün izlerini ve bu çöküşte İngilizlerin oynadığı rol de ele alınır. Yazarın amacı genişledikçe kahramanların sayısı da artar. ...ve Çanakkale eseri hem Türk hem de İngiliz tarafından ayrıntılı sahneler sunması açısından önemlidir. İngiliz kahramanlar aracılığıyla yazar, Birinci Dünya Savaşı ve bu savaş içinde Türk milletinin kaderini belirleyen Çanakkale Muharebelerinin gerçeklerini ortaya koyar. Bu nedenle İngilizler eserin kurgusunda önemli bir rol oynar.

Türk tarafında Kolordu Komutanı Esat Paşa, Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, Cemal Paşa ve Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi gibi tarihî şahsiyetlerin yanında uydurma şahsiyetler de karşımıza çıkar. Bunlar Dr. Mürsel Bey, Yüzbaşı Ali, Selameddin Bey, Recep Çavuş, Hesnâ, Zehra, Hala Hatun, Semiha, Saliha Hanım, Sabriye Hanım, Sabri, Fehamet, Zalım Nuru, Yarım Yüz Sinan, Emre, Ali, Müderris Emin Efendi, Yahya Kaptan, Cavidan, Muallim Doğan Bey, Melissa, İmam Efendi ve 403 Nizami'dir.

Çanakkale Muharebeleri sırasında İtilaf güçleri içinde yer alan Akdeniz Müttefik Kuvvetler Komutanı General Ian

Hamilton, İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill, Teğmen Roger, Yarbay Harrison, Amiral Carden, intihar eden İngiliz askeri ve iki yaralı İngiliz askeri, ...ve Çanakkale eserinin önemli yabancı şahıslarıdır.

1. İngilizler

1.a. İngiliz Komutanlar:

...ve Çanakkale eserinin birinci cildi *Geldiler*, “aç ala martı”nın tasviri ile başlar. Denizin karayla birleştiği noktada bereketli yemlikten pay alma uğraşı veren martılar, birbirini paralayıp daha fazla yem almak için çırpınırlar. Bunların arasında bulunan bir ala martı kılıçlamasına yükselir ve geri dönüp bu curcunayı dağıtmak istercesine martı sürüsünün içine dalar. Bu martının tek bir amacı var, o da yemliğe tek başına sahip olmak, su ile toprağın çizgisinde başka hiçbir kuş uçurmamaktır. Yazar, gözü aç ala martının bu amacı uğrunda uçuşunu şöyle betimler:

“İki kıyı arasında denizin orta çizgisine yakın süzülüyordu şimdi. Az önceki kıyı çizgisine tek başına sahip olmaksarhoşluğunun yorgunluğu kanat uçlarına doğru iniyordu, orada ağırlaşıyordu. Yine de yaptığı bir çılgınlık olduğunu kabul etmedi yüreği; en azından, denemişti. Başarabilirliğini düşünmemiş olmasından yakınmadı da, denemiş olmasının verdiği gururdan hoşlandı. Bu da yorgunluğuna aldırış etmemesine sebep oldu.” (Sepetçioğlu, 2014a: 14-15).

Bu ala martı Churchill'i temsil etmektedir.

Churchill, haritada Çanakkale üzerinde Truvalıların zaferi alkışlayan türkülerini dinleyerek; Akilleus'un, Odiseus'un, Hektor yahut Agememnon'un mağrur atlarından inişini, Çanakkale'de suya yürüyüp ayaklarının hemen altında diz çöktüklerini, yeri göğü doldurmuş bir pagan dünyasının devleşmiş zafer çelenklerinin hayalini kurar. Yazar, Truva zaferine benzer bir zaferle adını tarihe yazdırmak için Çanakkale'ye gelen mağrur, hırslı Churchill'in bu hareketini tarihî bir zemine oturtmak ister. Bu bir yorum olmakla beraber romancımız, Batı dünyasının eski Yunan hayranlığına dikkati çekmek istemiş olabilir. I. Dünya Savaşı'nda savaşmadıkları hâlde Batı Anadolu'nun Yunanlılara verilmesi fikrimizi destekler.

Churchill, Truva zaferini yeniden yazdığının hayalini

kurarken bir ses bu hayali böler. O ses, Lord Kitchener'a aittir. Churchill'i Çanakkale haritasına bakarken yakalayan Lord Kitchener onu, romanın başındaki aç ala martıya benzetir: Beş dakikadan beri konumunu hiç değiştirmeyen, aklından geçenin dışında başka bir şeye ilgi duymayan bir ala martı. Bu noktada da eserin başındaki tasvir anlam kazanır. Lord Kitchener, odaya Churchill'i Türk gemilerini vermeme düşüncesinden vazgeçirmek için girer. Bilindiği üzere Birinci Dünya Harbinin başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun, henüz harbe dâhil olmadığı sırada İngiliz tersanelerine Sultan Reşad, Sultan Osman ve Fatih olmak üzere üç tane dretnot sipariş vermişti. Bu dretnotların bedelleri de peşinen ödenmişti. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanların yanında savaşa girmesiyle İngiltere, bu dretnotları teslim etmemişti. Bunun üzerine Almanya Osmanlı İmparatorluğu'na Goben ve Breslav adlı iki savaş gemisi vermişti. Eserin ikinci bölümünde yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun alamadığı bu üç dretnotu konu edinerek olayı bizzat İngilizlerin ağzından aktarır. Ancak bu konuya geçmeden önce Churchill'in Lord Kitchener'a söyledikleri oldukça önemlidir. Lord Kitchener ile haritanın önünde konuşan Churchill, Çanakkale Boğazı'na bakarak burasının Türklerin boğazının sıkılacağı yer olduğunu söyler:

“Winston Churchill'in küçük gözleri hâlâ kayıptı. ‘Şeyyy.. özür dilerim’ dedi duman boğmasında bir ses; ‘Bu Boğaz..? Çanakk...’

‘Çanakkale’ demiyor, ‘Çanakk’ diyordu bütün ötekiler gibi; ayrıcalığı, k'nun üstüne şiddetlice bastırmasındaydı. ‘Evet, Çanakk... Türklerin gırtlığı orada. Sıkıldı mı?’

Lord Kitchener, Churchill'in haritadaki elinin kasıldığını gördü. Zayıf ve kemikli görünüşüne rağmen akıl almaz bir tombulluğun aklığına kabarmıştı damarları... Birden bire kalktı. Yakalayabileceği herhangi bir boğazı daha o anda gırtlaklayacak gibiydi: ‘Sıkıldı mı?’ diye tekrarladı duman boğuşu sesi... gittikçe hızlanıyordu; birden kemikleşti: ‘Yok hayır... sıkılmak işe yaramaz... uzar, hayır, keseceksin!’” (Sepetçioğlu, 2014a: 19).

Churchill'in maksadını ortaya koyduğu bu konuşmadan sonra Lord Kitchener asıl konuya girerek Churchill'den Türklerin gemilerini vermesini ister. Ancak Churchill anlamazlıktan gelerek –tabii bunda biraz da Lord Kitchener ile dalga geçme isteği vardır-

hangi gemilerden bahsettiğini sorar. Lord Kitchener farkında olmadan elini önündeki Çanakkale haritasına bastırır. Bunun üzerine Churchill aç ala martının yüzündeki alaylı gülümsemeyi yüzüne yerleştirir ve Lord Kitchener'a ikisinin de aynı yeri istediklerini ifade eder. Lord Kitchener bahsedilen yerin neresi olduğunu anlamaz. Bunun üzerine Churchill, Lord Kitchener'in elinin altındaki yeri göstererek "Çanakk..! Elinizin altında duruyor Lordum, benim istediğim yerdir. Oradan... İstanbul! Rusya'ya başka rahat soluk aldıramayız, Çar ancak oradan nefes alabilir." (Sepetçioğlu, 2014a: 21) der. Lord Kitchener söylenilenlerin anlamsızlığını düşünerek Churchill'e "Rusya'ya rahat bir soluk aldırdığında ne olacak?" (Sepetçioğlu, 2014a: 21) diye sorar. Bunun üzerine Churchill bir hikâye anlatır:

"Churchill, purosunu aç bir çocuk gibi gevmeğe başladı; gevdiğe dudakları şekere doymamış arsız çocukların dudaklarında biçimleniyordu. Yüzü alabildiğince hazza çözüliyor, gözleri kayıveriyordu: 'Bak, ben bir gün bir ayı görmüştüm Lordum' deyiverdi hiç ilgisi yok iken; 'Karnı tok idi, sahibinin yanındaydı, burnundan çekili zinciri sahibi ayarlıyordu.'" (Sepetçioğlu, 2015a: 21).

Belli ki İngiltere, Rusya üzerinde söz sahibi olmak ve onların rahat hareket etmelerini engellemek istemektedir.

Lord Kitchener, verilmeyen dretnot konusuna tekrar dönmeye çalışır. Churchill, "Bizim o gemilere Türklerden çok ihtiyacımız var." (Sepetçioğlu, 2014a: 22) diyerek dretnotların verilmeyeceğini kesin olarak ifade eder. Bunun üzerine Lord Kitchener sıkıntılı bir hâlde, "Anlamıyorum... anlamıyorum... anlamıyorum. Bir imparatorluk... Majestelerinin Kutsal imparatorluğu ahlâkına gölgeler düşürüyor..." (Sepetçioğlu, 2015a: 22) diye söylenir. Lord Kitchener, Cemal Paşa'nın Fransızlarla anlaştığını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kendilerinin yanında olacağını düşündüğu için Churchill'in bu konudaki tavrına anlam veremez. Lord Kitchener ile Churchill arasında geöen bu tartışma sırasında odaya Lord Fischer girerek bir haber getirdiğini söyler. Bu habere göre Enver Paşa ile Talat Bey Almanlarla anlaşmayı imzalamışlardır. Bunun üzerine Lord Kitchener büyük bir hayal kırıklığıyla odadan çıkar. Churchill ise haklı çıkmanın gururunu yaşar.

Lord Kitchener'in odadan çıkmasından sonra Lord Fischer, Churchill'e komite toplantısını hatırlatır. Ancak Churchill midisini bahane ederek toplantıdan kaçmak ister ve bu konuda Lord Fischer'in idare etmesini ister. Lord Fischer, Churchill'in bu isteğini kabul etse de Çanakkale hakkındaki düşüncelerini de belirtmekten kendini alamaz.

"Pekâlâ... siz, Çanakkale Boğazı'nı yarmayı aklınıza koydunuz. Bundan sizi hiç kimse geri döndüremez. Bunu biliyorum. Hiç kimse ve hiçbir güç... durduramayacak. Bu da beni korkutuyor Sayın Bakanım... çok korkutuyor." (Sepetçioğlu, 2014a: 26).

Lord Fischer, Churchill'in şaşkınlığına aldırış etmeden devam eder:

"Bilmiyorum. Bana kalırsa Türkleri hiç anlamadınız siz. Yok, hayır, anlamak istemediniz belki de.. öyle diyecektim." (Sepetçioğlu, 2014a: 27).

Lord Fischer, Churchill'in Çanakkale üzerindeki emellerinin kendi başlarına iş açacağını düşünür. Yani Lord Kitchener bu konuda yalnız değildir. Bu da İngiliz komutanlarının arasında Churchill'in hırslarından korkan ve bu hırsları hoş karşılamayan kişilerin de olduğunu gösterir. Ancak Churchill bir şeyin farkındadır: *"Türkler her zaman böylesine harap ve bitkin.. ve yalnız.. yakalanamazlar."* (Sepetçioğlu, 2014a: 27).

Yazar, Şam'a gider ve konuyu Arap-İngiliz ilişkisi ile ilgili İngiliz komutanların faaliyetlerine getirir.

Cemal Paşa'nın adamlarından olan Mehmet Mülazım, kendisine verilen mektubu teslim etmek için yola çıkar. Ancak yolda İngilizler için çalışan Bedevilerin eline düşer. Mehmet Mülazım'ın atı kaçar. Mektup o atta olduğu için İngilizler mektubu ele geçiremez. İngiliz komutan mektubun atta olduğunu anlar ve atı yakalayana beş İngiliz altını, mektubu getirene on İngiliz altını vereceğini söyler. Bunun üzerine Bedeviler atlara binip yola çıkarlar. Zeyd de yola çıkmak için sabırsızlanır. Ancak İngiliz komutan ona izin vermez.

Savaşın başında İngiliz yöneticiler Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan'daki Müslümanları, İngilizlerle beraber cepheye sürmek için çeşitli propaganda faaliyetlerine girişirler. Bu propagandalarda kullandıkları argümanlardan birini yazar

şöyle belirtir: “Almanlar halifenize karşı savaş açtı, biz onu korumak için Almanlarla savaşıyoruz.”¹ Ayrıca Arap şeyhlerine altın da dağıtmışlardır.

İngiliz komutan, Zeyd'in, Şam'a giderek Cemal Paşa'nın adamları arasına karışıp o mektubu getirmesini söyler. İngiliz komutan ile Zeyd görevi ve bu görev sırasında gerekli olanları konuşurken attan düşerek yaralanan ve ölmek üzere olan Mehmet Mülazım su ister. Ancak Zeyd, Mehmet Mülazım'ın son isteğini yerine getirmez:

“Mülazım Mehmed'in su iniltisine yardımdan çok, akli İngiliz'in verdiği görevdeydi. Öylesine ısrarla istediği mektubun önemini değil, getireceği altınları düşünüyordu; on İngiliz altınının sarı sıcaklığı avuç içlerinde ısındıkça ısınıyordu. Atın sağrısındaki su kırbasına uzanırken bakıp görebildiği noktada, arkadaşlarının Mülazım'ın atının tozuna bile erişemeyeceğini fark etmişti.. öyleyse o atın durup soluklanacağı yeri bulması gerekiyordu; o vakit mektuba birkaç adım birden yaklaşmış olacaktı. ‘Hem de nasıl?’ diye mırıldandığında Zeyd susadığının farkına vardı. Su kırbasını yoklayan eli umutsuzlandı: ‘Bu su bize ancak yetiştir.. ancak.’” (Sepetçioğlu, 2014a: 62).

İngilizler için bu kadar önemli olan mektupta nelerin yazıldığını birkaç bölüm sonra öğrenebiliyoruz. At, Cemal Paşa'nın karargâhına döner. Cemal Paşa'nın açtığı mektupta *“İngilizlerin Avusturalya'dan getirdikleri birlikler(in), ötekilerle beraber, Çanakkale'ye gönderileceği”* (Sepetçioğlu, 2014a: 72)² yazılmaktadır.

Araplardan yararlanma fikri ve Süveys'ten Çanakkale'ye gönderilecek birliklerin savaşın gidişatında kendilerine

¹ Mehmet Akif bu konuyla alakalı Kastamonu'da yaptığı konuşmaların birinde Berlin'de gördüğü harp esiri bir Tunuslu'nun şu sözlerini nakleder:

“Evvêlâ bizi iğfal ettiler: ‘Sizin halifenizle müttefikiz, onun düşmanı olanlar Almanlarla harp ediyoruz. O halde sizin de halifenize yardım etmeniz borçtur.’ dediler. Sonra hakikat meydana çıkınca cebre, şiddete müracaat ettiler. Askere gitmemek isteyenlerin anasını, babasını hapisler; işkenceler altında inlettiler. Evini barkını yıktılar. Bundan başka şayet muharebede kanımızın son damlasını dökmeyecek olursak ailelerimizi perişan edeceklerini tekrar tekrar söylediler. Bizim memleketimizdeki analarımız, babalarımız, çocuklarımız bu gün o kâfirlerin elinde rehindir.” (Yetiş, 1992: 98-99).

² Nitekim yazar, ilerleyen sayfalarda İngiliz karargâhında yapılan bir talimde askerlerin tasvirini yapar: *“Mısır'da, General Maxwell'in ordugâhında eğitim alanı karınca kaynamasında; Hintliler özel sarıklarıyla, Araplar fesleriyle, Avusturalyalılar şapkalı, Yeni Zelandalılar bereleriyile ayaklanmış yürüyorlardı.”* (Sepetçioğlu, 2014a: 111).

sağlayacağı destek, İngiliz komutanlar arasında da tartışılan bir konudur. Lord Kitchener, Churchill, Genel Kurmay Başkanı Archibal Wolf Murray, Lord Fischer, Dış İşleri Bakanı Sir Edward Grey, Maliye Bakanı David Lloyd George'un katılımıyla Londra'da toplanan komitede Çanakkale'ye karadan çıkarma yapıp yapmamanın sonuçları tartışılır. Lord Fischer, donanmanın ancak kara ordusuyla desteklenirse başarıya ulaşacağını savunur. Churchill'den ses çıkmayınca Lloyd George; *"Vinstin canı istedi mi mükemmel bir sağır rolü oynar bilmez misiniz?"* (Sepetçioğlu, 2014a: 105) diyerek Churchill'i eleştirir. Bu toplantıda Çanakkale'deki başarı için yapılması elzem olanlar Lord Fischer tarafından dile getirilir:

"Sir John French'in birliklerinden yetmiş beş bin eğitilmiş usta asker Beşike Koyu'na çıkmalıdır ve derhal saldırıya geçmelidir, beklemeden! Çünkü saniye gecikmeye tahammülümüz yoktur. Aynı anda Yunanlılar şuraya, Gelibolu'ya asker çıkarmalıdır; Bulgarlar vakit geçirmeden İstanbul üzerine yürümelidir." (Sepetçioğlu, 2014a: 105).

Lord Fischer'a göre bunlar da yetmez. Çünkü o, karşılarında bulunan Çanakkale'nin nasıl bir yer olduğunun ve en önemlisi de Türklerin karakterinin farkındadır:

"Süveys'ten en az yüz bin asker göndermek zorundayız. Çanak'a.. Türklerin Çanakkale'sini küçümsemeyelim.. yoksa?" (Sepetçioğlu, 2014a:105).

Yazar, Lord Fischer aracılığıyla olabilecekleri ortaya koyar. Churchill dışındaki komutanlar bu ihtimalin farkındadırlar. Bu noktada yazar Churchill ve diğer komutanlar arasındaki farkı okuyucusuna hissettirir.

Lord Fischer'in Süveys'ten asker sevk etme düşüncesine Genel Kurmay Başkanı Sir Archibal da Mısır'dan General Maxvel'in askerlerinden birkaç taburun Çanakkale'ye getirilmesi gerektiğini savunarak katkı sağlar. Bunun üzerine Lloyd George bu planın başarıya ulaşıp ulaşmayacağı konusundaki tedirginliklerini dile getirir. Çünkü General Maxvel'in ordusunda Müslüman Hintliler vardır, öteki sömürgelerden getirdikleri Müslüman askerleri de düşünürlerse bu plan sonuçsuz kalır. Ona göre Müslüman Türklere karşı başka bir Müslüman'ın silah çekmesi saçma bir düşüncedir:

“‘Mısır’dan, General Maxvel’in askerlerinden birkaç tabur..’ diyorken Sir Archibal Wolf Murray, Lylod George sözünü kesti: ‘Olabilir mi efendim, imkânı mı var?’ diye başlayan itirazı ilerledikçe haşınlaştı; ‘General Maxvel’in ordusunda Müslüman Hintliler var.. öteki sömürgelerden getirttiğimiz Müslüman askeri de düşünürsek.. Müslüman Türklere karşı hangi Müslüman silah çeker?’” (Sepetçioğlu, 2014a: 107).

Lloyd George’un bu düşüncesine Lord Ficher da katılır ve Müslüman’ın Müslüman kanı akıtmayacağına inandığını, bu düşüncenin akıl dışı bir şey olduğunu söyler:

“‘Gayet tabii değil mi?’ dedi, ‘Çok doğru. Ben de Müslüman’ın Müslüman kanı akıtmayacağına inanıyorum. Akıl dışı olur çünkü.’” (Sepetçioğlu, 2014a: 107).

Archibal Wolf Murray, Hristiyanların, Hristiyan kanını rahatça akıttıkları hatırlanırsa Müslümanların da bunu rahatça yapabileceklerini düşünür:

“‘Fakat Hristiyanlar..’ diye itiraz edecek oldu Sir Archibal Wolf Murray; ‘Efendim, Hristiyanlar Hristiyanları öldürmüyor mu? Hristiyanların Hristiyan kanını rahatça akıttıkları düşünülürse Müslümanların da.. yani acaba demek istedim.’” (Sepetçioğlu, 2014a: 107-108).

Bu tartışmalar sürüp giderken Churchill öfkelenir:

“Avını yakalamıştı en sonunda Churchill; fırsatını bulmuş olmanın güveninde vurucu atağını yapmaktan çekinmedi: ‘Demek İngiliz kanı aksın isteniyor.. Temiz.. tertemiz.. ve katıksız; soylu İngiliz kanı aksın isteniyor?’

Bomba düşse daha iyiydi; şaşkınlık yaratmaz, beklenen tozu dumanı ve yıkıntıları ile ölüsünü dirisini etkiler, savuşurdu.. Churchill’in yırtıcı atağı çevresindekileri ağzı açık bırakmıştı: ‘Bizim kanımız.. hayır! Bin kere hayır!’ deyip kalkiverince ayağa, şaşkınlık abartılı ölçülere ulaştı.

Ayakta daha bir kararlıydı Mister Churchill; purosunu geviyordu dudak uçları, ağzı bu yüzden çarpılmıştı; sesi, mağaramsı yankılarda gırtlığına çekilmişti, küçümseyici idi bütün yüzü: ‘Beyler!’ dedi bir de burnundan solurcasına; ‘Ben soylu İngiliz kanının yabancı barbar topraklara akmasını düşünmedim hiç.. düşünmeyeceğim de!’” (Sepetçioğlu, 2014a: 108).

Sepetçioğlu okura, Churchill'i dolayısıyla İngilizleri kendilerini dünyanın merkezi yapma yolundaki düşüncelerini, sadece kendilerini düşündüklerini anlatmak ister. Onlara göre başka milletlerin kanı dökülebilir, ama İngilizlerin kanı dökülmemelidir. Bu ırkçı tavır bütün XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başlarında yaşanan olayların izahıdır.

Churchill, Enver Paşa'nın yerinde duramayan bir yapıya sahip olduğunu, Sarıkamış'a Rusları vurmak üzere gittiğini, böylece Çanakkale'deki güçlerin azalacağını, Rusların geçmek için Boğaz'ı daha kolay zorlayacaklarını, Yunanlıların ve Bulgarların, Türkleri geldikleri yere göndereceklerini düşünür. Ayrıca bu durumda Hindistan'ı daha kolay ellerinde tutacaklarını ekler.

“ Mısır'da her an hazır bulundurmamız gereken talimli bir ordu Cemal Paşa'nın iştehası için, evet Fischer; evet benim yaşlı ve.. pek muhterem dostum, sen, haklısın, çok haklısın.. Beyler! Bilir misiniz ben onu aziz ve yaşlı dostum Lord Fischer'i Enver Paşa'ya benzetirim; bizim Fischer de Türklerin Enver'i gibidir, biraz daha genç olsaydı tabii. Yerinde duramayan bir yapıya sahiptir.. duramıyor. Enver, Sarıkamış'tan Rusları vurmaya gitmiş.. Varsın gitsin efendim, bize ne bundan? Çanakk'tan bir parça gitmiş olacak ve Ruslar, Boğaz'dan, daha kolay zorlayacaklar Türkleri ve daha çabuk. Bulgarlar İstanbul'dan, Fransızlar Yunanistan yoluyla.. Türkler geldikleri topraklara geri gideceklerdir, gitmelidirler.. yoksa, Hindistan'ı elimizde tutamayız, tutamayız, tutamayız!” (Sepetçioğlu, 2014a: 109-110).

Bu fikir ve yaklaşım şekli İstanbul'da Selameddin Bey'in kızı Cavidan tarafından düzenlenen baloda Amerikalı Binbaşı Bennett, arkeolog olduğunu romanın üçüncü cildinde öğrendiğimiz Madam Bonvale ve kimliği bilinmeyen bir kadın arasında geçen konuşmada da vurgulanır. Madam Bonvale, Binbaşı Bennett'in “büyük millet olma hakkını Fransızlara veririm.” (Sepetçioğlu, 2014a: 185) demesi üzerine dünyadaki tek milletin Türkler olduğunu söyler. Binbaşı, Bonvale'ye hayretle bakar ve şöyle devam eder: “Türkler, akıl almayacak derecede cür'etkâr, akıl dışı denilecek ölçüde de örgütçü”dür der ve Türklerin bu durumu yani “büyüklüğü”nün kendilerini

de korktuğunu da ekler. O sırada yanlarında bulunan kadının “Niçinnn?” nidasına karşılık Madam Bonvale, Binbaşının sözünü tamamlamasına fırsat vermeden kendisi devam eder:

“‘Korkmakta haklısınız’ dedi; ‘Çünkü İngiltere’nin can damarı Doğu’dadır. Doğu’nun tek söz sahibi ise Türkler. Bu hâkimiyeti yıkmazsanız, en azından siz yıkmazsanız, İngilizler nefes almakta zorlanırlar.’

‘Ne kadar haklısınız Madam? Ve ne kadar acımasızsınız. Haklısınız, çünkü İngiliz İmparatorluğu’nun yaşayabilmesi için Türklerin Anadolu bozkırlarından bile sürülmeleri gerekir. Acımasızsınız çünkü bu işi bize yaptırmak niyetindedesiniz.. sanırım. Fakat öyle de olacak galiba.’ (Sepetçioğlu, 2014a: 186).

Böylece İngilizlerin bu topraklara gelmelerindeki asıl amaç Madam Bonvale’e söylettirilmiş olur.

Kanal Cephesindeki ordunun başında bulunan Cemal Paşa, Şam’da Yüzbaşı Ali’nin kayınpederinin cenazesine katılır. Cemal Paşa’nın bu törene katılmasında bir sebep daha vardır. O da Yüzbaşı Ali’yi İngilizlerin Kanal Cephesi’nden Çanakkale’ye asker sevkıyatı yapıp yapmayacağını öğrenmesi için İngiliz karargâhına göndermektir. O sırada Zeyd de Cemal Paşa’nın adamları arasında bulunmaktadır.

Zeyd, Yüzbaşı Ali’den önce İngiliz karargâhına varır. Yarbey Harrison’u görmek ister. Nöbetçi ve bir Bedevi olan Hişam, Yarbey Harrison’un müsait olmadığını söyler ve Zeyd’e haberinin ne olduğunu sorar. Zeyd, Yüzbaşı Ali ile Cemal Paşa arasında geçen konuşmayı Hişam’a aktarır. Hişam, Zeyd’in elinde yazılı bir belge olmadığını görünce memnun olmaz ve Zeyd’e kızar:

“Belkiyle budalalar aldatılır sen de bilirsin, bize belge gerek; koca şeyhi gözden düşürecek belge.. Osmanlı’ya satıldığını gösterecek. Benden sakladığın varsa..?” (Sepetçioğlu, 2014a: 97).

Belli ki Arapların bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu’nu desteklerken, diğer kısım İngilizleri desteklemektedir.

Yüzbaşı Ali, cenazeden sonra görevi için yola çıkar. Kimliğini gizlemek için kök boya toplayan bir esnaf kılığında İngiliz karargâhına sızar. Ancak İngilizlere esir düşer. Zeyd, önceden Cemal Paşa’nın Yüzbaşı Ali ile konuştuklarını Yarbey

Harrison'a haber verdiği için esirin kim olduğu İngilizler tarafından bilinir. Yarbay Harrison da Yüzbaşı Ali ile sohbetlerinde bunu açıkça ifade eder. Yine bu sohbetlerin birinde Mısır'daki İngiliz birliğinin başındaki Yarbay Harrison, Cemal Paşa'nın kuvvetlerini oyalamak için burada bulduklarını, üzerlerine gelen Cemal Paşa'yı püskürtür püskürtmez Çanakkale'ye gideceklerini Yüzbaşı Ali'ye söyler:

“Bir hafta, en çok on gün sonra bu iş biter.. burada biter. O vakit Mısır'dan Çanakkale'ye gideceğiz. Çanakkale.. Türkiye'nin kapısı; Ortadoğu'nun, hatta Avrupa'dan bütün Asya'nın kapısıdır, çünkü İstanbul'a açılır. Anlatabiliyor muyum Yüzbaşı?” (Sepetçioğlu, 2014a: 204).

Ancak Yarbay Harrison, Churchill gibi Türkleri Asya içlerine sürerek bu coğrafyadan silme düşüncesinde değildir. Zira Yarbay Harrison bunu Churchill'in bir fantezisi olarak görür.

“ ‘Ben.. Türklerin geldikleri yere.. Asya içlerine sürüleceğini.. pek, sanmıyorum’ dedi; ‘O kadarı.. o kadarı gereksiz bence. Hem Türkler Anadolu'dan sürülünce yerlerine yerleştirecek olan ırkların daha uysal olacağını kimse bilemez.. evet, o kadar gereksiz. Bu, bizim Churchill'in bir fantezisidir bana kalırsa, daha öteye gidemez o da, hayır gidemez! Götürtmezler zaten!’” (Sepetçioğlu, 2014a: 204).

Yarbay Harrison, Türklerin Asya içlerine sürüleceğine inanmamaktadır. Churchill'in bu kadar ileri gitmesine de bir anlam veremez. Bu düşüncenin anlamsızlığına inansa da İstanbul'un dışında, tırnakları sökülmüş pençesiyle bir küçük kedi sıfatıyla Osmanlı Devleti olabileceğini savunur.

“(...) Churchill.. Churchill'in bir fantezisi.. bırakmazlar adama. Orada, İstanbul'un dışında bir küçük Osmanlı Devleti olabilir. Tırnakları sökülmüş pençesiyle bir küçücük.. kedi, evet böyle işte..” (Sepetçioğlu, 2014a: 204).

Yarbay Harrison, Türklerin tırnakları sökülmüş küçük bir devlet olarak yaşayabileceklerini düşünür. Daha sonra Mısır'dan Çanakkale'ye asker sevkiyatı sırasında üzerinde güneş batmayan İngiliz imparatorluğunu hayal eder ve onun için şu anda gidilecek en yakın yer Çanakkale ve İstanbul'dur:

“Fakat İngiliz bayrakları güneşin battığını görmemişlerdi ki..hiç görmemişlerdi. Görmüş olsalar bile Yarbay Harrison için

görmemişler idi en azından Çanakkale'ye de gideceklerdi.
Çanakkale'den geçerken de.

Ve, İstanbul'da da." (Sepetçioğlu, 2014a: 244).

Yarbay Harrison her ne kadar böyle umut etse de bunun tam tersini, üzerinde güneş batmayan bir devletin Çanakkale ile itibarının zedeleneceğini, Türklerin bu savaşı kazanabileceğini düşünenler de vardır. Londra'da Sir Basil Thomson, Churchill'in odasına gelir. Sir Basil Thomson, Lordların destekledikleri Bulgarların Edirne yenilgisini hazmedemediklerini, bu durumda Türkleri de bütün bütün gözden çıkarmalarının iyi olmayacağını düşündüklerini ve kendisinin de Lordlarla hemfikir olduğunu dile getirir. Churchill buna öfkelenir:

"Saçma! Çok saçma! Pek saçma! Edirne, Enver'e.. eh, evet, bir parçacık ün kazandırmış oldu.. pekâlâ, kazandırdı diyelim. O kadar! Fakat büyütmeyle, büyütme zaten gerek yok. Dünya, Çanakk'ta ne kadar zavallı bir millet olduklarını anlayacak.. bugünlerde. Türkler.." (Sepetçioğlu, 2014a: 249).

Ancak Sir Basil Thomson Churchill'in inadinın ve bu inadin yol açacağı problemlerin farkındadır:

"Ah, bu bizim hiç, ama hiç değişmeyecek olan inadımız! İnadımız! İnadımız, evet inadımız!"

Yerinden kalkmıştı Sir Basil Thomson. Her 'inadımız' deyişinde döşemeye vuran tahta bacağı sözünü perçinliyordu taktaklarıyla. Beğenmediği hatta hor gördüğü inadı seyretmek istercesine baktı Churchill'in yüzüne. Ablaklaşmaya, dahası, puflayıp şişmeye hazır bir darlığı gördü; umursamaz, kendinden başkasına güvenmez bir büyüklük hastası yüz idi. 'Sorabilir miyim?' dedi o yüze; 'Rusların hoşuna gidebilecek hareketler yapmış olmak için Türkleri sıkıştırmak İngilizlere ne kazandıracak? Evet?'" (Sepetçioğlu, 2014a: 249).

Bu soruyu duyar duymaz Churchill'in aklına Talat Bey gelir. Çünkü Sir Basil Thomson'ın savunduğu fikirler Talat Bey'e aittir. Nitekim Churchill haklı çıkar. Thomson, sorunun Talat Bey'e ait olduğunu, ancak kendisinin de bu soruyu benimsediğini ve Talat Bey'e inandığını söyler. Ardından devam eder:

"Türklerin sıkıştırılması yeryüzündeki en büyük medeniyetin, Avrupa medeniyetinin sonunu çabuklaştırır." (Sepetçioğlu, 2014a: 249).

Thomson, bu düşüncenin Türkiye'nin en güvenilir kişisine ait olduğunu ve o kişinin Avrupa medeniyetinin Türkiyesiz bir sonuca varamayacağını, Türkiye'nin de Avrupa medeniyetinden uzak kalmasının söz konusu olamayacağını dile getirdiğini söyler. Thomson'un bu düşünceleri benimsemiş olması Churchill'i hayal kırıklığına uğratar. Churchill'in bu durumu karşısında Thomson devam eder, âdeta Churchill'i alt etmek istemektedir:

“ ‘İngiltere'nin Türkiye'ye hocalık etmesi istenilirse?’

‘Yani?’

Churchill'in yumuk gözleri kuşkularda titremiştii sorarken, ışıyıp ışıyıp söyündü. Alt dudağı hemen hayır diyecek gibiyken purosunu ısırmişti, dişleri, eziyordu. Bekledi bir an, sonra: ‘Yani?’ diyen Sir Basil Thomson oldu, Churchill'in susuşunu tamamlamak istemiştii, sesi inancına ihanet etmekten korkuyordu; ‘Birleşik Krallık hoca, Türkiye talebe. Hocanın talebesini yeterli bulmasına, talebenin hocadan öğreneğinin kalmamasına kadar..’

‘Yani? Kim belirleyecek bu noktayı?’

‘Canım efendim ne belirlemesi, neyin belirlenmesi?’

Türkiye hep talebe, her zaman talebe, İngiltere her zaman hoca. Yaaaniii efendim, Jön Türklerin ardına kadar açtığı kapıdan biz gireceğiz Avrupa'nın yerine. Kapıyı açıp kapamak yalnız bizim elimizde olacak. Fransa, dışarıda!’

‘İnandırıcılığı?’

‘Türkiye'nin şu sıralar en güvenilir kişisi Talat Bey'in Lord Milner'a yaptığı teklifle, raporunda da açıkça yazılıdır; gelsin, Anadolu'nun doğusuna genel vali olsun.. diyor Talat Bey!’”(Sepetçioğlu, 2014a: 250-251).

Thomson, Türklerin İngilizlere bağlı kalacağına inanmaktadır. Ancak Churchill, onunla aynı görüşte değildir:

“İnanmıyorum. Türkler Anadolu'yu tamamen boşaltmadan.. Asya'ya geri dönmeden hiçbirinin hiçbir sözüne inanmam. Hayır, inanmam. Ancak orada, o zaman konuşurum onlarla Sir.. Basil.. Thomson. Cemal Paşa'nın Kanal'da eriyişinin sonu bu, Sarıkamış çöküntüsünün sonu. Çanakk'ta karaya çıktık.. korktular. Akıllarınca oyalamak istiyorlar.. oyalamak, Sir Basil oyalamak bizi” (Sepetçioğlu, 2014a: 251).

Sir Basil Thomson İttihat ve Terakki'ye -bilhassa Talat Bey'e- düşüncelerinden dolayı güvenmektedir. Ancak

Churchill'in aklında tek bir doğru vardır. O da Türkleri Asya'ya geri göndermek, Türklerin Anadolu'daki izini silmektir. Ancak bu şekilde Doğu'ya ulaşabileceklerini düşünür. Bu konudaki düşüncesi ve kararı oldukça serttir. Eser boyunca bu düşüncesinden taviz vermeyen, amacına ulaşmak için tek doğruyu kendi yolu olarak kabul eden Churchill, görüldüğü gibi komutanlarla karşı karşıya gelir.

...ve Çanakkale'de yazar, cephede Türklerin yaşadığı yoksulluk ile İtilaf güçlerinin -özellikle İngilizlerin- zenginliğini de değinir. İngiliz komutanlarının eğlence sofrası, akşam yedikleri yemekler, kullandıkları savaş aletleri, zaman zaman okura sunulur. Türk askeri yiyecek ekmek bulamazken, İtilaf güçlerinin askerleri çikolata ile beslenmektedir. İngiliz komutanlarının sofrasından şarap, tatlı eksik olmaz. Eğlenceleri hırslarından sonra taviz vermedikleri tek şeydir. Türk askeri kılıçla, süngüyle toprağını işgal edenlere karşı koymaya çalışırken, İtilaf güçleri İngilizlerin en ağır silahlarıyla, toplarıyla saldırmaktadır. Öte yandan eksik olmayan eğlencelerinde "sarıklı" Hintliler hizmet eder (Sepetçioğlu, 2014a: 296-297).

Churchill Londra'dadır ve savaş hakkındaki düşüncelerine, politikalarına burada diğer komutanlarla yaptığı konuşmalarda rastlarız. Ancak Hamilton genellikle cephedeki karargâhındadır.

Yazar, Hamilton'u bize General Birdwood'un gözü ile şöyle tanıtır:

"Halbuki General Ian Hamilton hep o Ian Hamilton idi; Başkumandan oluşu ancak kendini beğenmiş yüzüne yeni bir kibir inceliğı getirip cilâlamıştı... o kadar. Yürüyüşünü hep aksatan o kısa sol bacağı ne yeterince uzatabilmiş, ne daha kısalmıştı.. eklem kaynamasından hareketsiz parmakları yine kurumuş çalı çırpı uçlarını andırıyordu ama tatlısını akıl almaz zarafetlerde yiyebiliyordu; belki de Başkumandan olmanın gereğı bir ustalığı bu davranışı. Altmış beş yaşlarına doğru Çanakkale Savaşları gibi Türklerin sonu olacak bir önemli savaşa Başkumandan olabilme talihliliğı zayıf, uzun boylu, dediğim dedik yapısını biraz daha sinirli yapmıştı, ne var ki bıçak ağzı bakan gözleri hareketli, yerinde duramaz bir gücün varlığını o anda belli ediyordu; gördüğünü, kendine çekidüzen vermesi gerektiğine inandırıyor. Adam sarrafi olduğunu da biliyordu Başkumandan'ın General

Birdwood” (Sepetçioğlu, 2014a: 305).

Romadaki Hamilton, Churchill’e göre hesabı kitabı elden bırakmayan, hırslı olduğu kadar da uyanık hareket eden bir komutandır. Hamilton, gerek yanında bulunanları gerekse balolara davet ettiklerini kendisine itiraz etmeyecek kişilerden seçer. Hamilton’un bu yapısı General Birdwood’un sorgulamalarında dile getirilir:

“Yoksa, hemen solunda oturan Amiral Carden gibi ruhsuz, ikinci sınıf bir asker neden çağırılmış olsun böyle bir çok özel görünen yemeğe? İyimserliğin sınırını taşan huyuyla güçlük çıkarmayan bir insandı Amiral Carden.. zaten, öyle bir güçlük çıkardığı da görülmüyordu. Aslında emir kulu doğmuş insanlar vardır.. hangi kumanda yerine getirirseniz getirin onu, buyuran kişi yapamazsınız; fakat aldığı buyruğu en iyi yerine getiren, en çok başarılarla ulaştıran da o emir kulu ruhtur.. olmasa, buyuran adam ne işe yarayacaktır, kime buyuracaktır, buyurulmaların sonunda başarılanlar nasıl oluşma gücü bulacaklardır? Amiral Carden öyleydi; yaratıcı güçten de yoksundu..” (Sepetçioğlu, 2014a: 305-306).

Beyrut’tan yola çıkan, yolcu ve Kanal Cephesinden kalan cephaneyi taşıyan Hacı Davut Vapuru, denizdeki mayınların temizlenip temizlenmediğinin kontrolünü yapan İngiliz Karakol gemisi tarafından durdurulur. Salgın hastalığından dolayı sağlık kontrolü yapacaklarını söyleseler de asıl amaç cephane olup olmadığını kontrol etmektir. Karakol gemisinin kaptanı gemiyi dıştan görür görmez irkilir. Ona kalsa kontrol yapmadan serbest bırakacaktır. Çünkü ona göre, Türklerin kendisi bir hastalıktı ve bu görünen felaket İngiliz denizaltısından kurtulursa veba, kolera gibi hastalıkları İstanbul’a götürecektir. Bu da onların işine gelecektir:

“Gemiyi dıştan gördü göreli zaten nasıl bir belanın süzlp gelmekte olduğunu sezmişti İngiliz karakol gemisinin kaptanı. Ona kalsa gözünü kaldırıp bakmayacaktı bile.. varsın gitsin gideceği yere.. diyecekti. Ya Çanakkale Boğazı’nı geçerken kendi mayınlarından birine çarpıp batacaktı, ya Marmara’da İngiliz denizaltısına güzel bir hedef olacaktı. Yahut da.. kurtuldu, diyelim; şu görünen felaketi İstanbul’a götürecekti o zaman, adı artık veba mı, kolera mı her ne zıkkım ise oraya, İstanbul’a

boşaltacaktı, varsın boşaltsın.. Türkler zaten hastalıktı.. değil miydi?" (Sepetçioğlu, 2014a: 362).

Ancak İngiliz kaptan, bu düşündüklerini üstlerine bir türlü anlatamaz ve mecburen kontrol için Hacı Davut Vapuru'na çıkar. Gemiye çıkınca, orada bulunan insanları ve Yahya Kaptan'ı küçümser. Hastalık bulaşacağından korkarak Yahya Kaptan'a elini bile uzatmaz:

"Ne var ki derdini anlatamamıştı karakol gemisinin kaptanı üstlerine; o da istemeye istemeye, gelmiş, gemi dedikleri şu mezbeleğe çıkmıştı sonunda.. gördüklerine inanası gelmiyordu. Gözleri, görmeye istemeye gördüklerinden kopabildiğinde ise önündeki o pis leğene, içindeki morumsu suya takılıp kalmıştı. Yüzü allak bullaktı; midesi öğürtülerden kasılıyordu ama dışa vuramıyordu. Birkaç fare o sırada leğenin çevresinde görünüp de gemiciden ziyade düşkünler yurdu hizmetçilerine benzer birtakım adamlar ellerinde pis süpürgelerle fare kovalamasına çıkınca İngiliz kaptanın gözleri çıldırdı, kötü düş görmekte olanların nefessizliğinde 'Bub..bub.. bu?' dedi; 'Bunlar..? Nasıl bir gemidir bu? Kaptan? Kaptan hanginiz?'

(...)

İngiliz kaptan uzatmadı elini, Yahya Kaptan'ın eline de bakmadı lütfedip. Sakin olmaya gayret ettiği belli idi fakat başaramıyordu.. küçümseyen bir beğenmezlikte: *'Geminiz..' dedi, ayıplamanın ötesinde baktı, değersiz bir eşyaya baksa ancak bu kadar soğuklaşırdı gözleri; 'Nasıl bir gemi? Bu ne biçim bir gemi? Ya bu? Leğendeki? Şunlar?''* (Sepetçioğlu, 2014a: 362-363).

Türk gemisinin kaptanı gerekli kontrollerin yapılması için gemiden alınır ve Karakol gemisine götürülür. Yahya Kaptan'a Karakol gemisinin güvertesinde vebalı gibi davranılır. Yahya Kaptan'ın İngilizler tarafından hakarete uğraması elbette ağrına gider:

"Karakol gemisinde nasıl yanına gelen giden pek olmamış ise, bir süre sonra, dehşetli bir zırhlının ana merdivenini turmanırken de ilgileneni pek yoktu; sanki yürüyen hastalık idi Yahya Kaptan, mikrobu bulaşmasın derdinde yanına yanaşılmıyordu. Elini sürdüğü, ayağını bastığı yerler, muhakkak ki oradan ayrılır ayrılmaz sabunlu sularla yıkanmış, ilaçlarla

fırçalanmıştı. Şimdi kumandan gemisine çıkarlarken de Yahya Kaptan, sonuncu kişi idi. Karargâh gemisi Arcadian'a çıktığını ancak üst güvertede yazılanlardan anladı.. başı döner gibi oldu.

Güvertede kuşkuyla baktılar.. birçoğu, savaştıkları Türk'ü bu kadar yakından ilk defa görüyordu galiba, bir iki kişinin dudak büktüğünü gördü Yahya Kaptan, belki de ona öyle gelmiş olabilirdi.. çünkü istemediği bir kötü alınganlık, yürüdükçe üzerine yerleşiyordu. 'Bir tür savaş bu da..' diye düşündü; 'Ateşsiz, gülsüz, topsuz, tüfeksiz, lâkin savaş. Yenilmemeliyim, yenilmemeliyim.'” (Sepetçioğlu, 2014a: 364-365).

Son kararı vermesi için Yahya Kaptan Hamilton'un karşısına çıkarılır. Yahya Kaptan Hamilton'un karargâh gemisini görünce içini bir hüzün kaplar. Bu gemi kendi Hacı Davut Vapuru'nun yanında padişah gemisi gibidir. Boyalarının temizliği, serili yollukların tozsuz düz çizgileri, lomboz perdelerinden kapı tokmaklarına kadar her ayrıntı Yahya Kaptan'ın yüreğine acı verir. Buna rağmen gemisinin perişan görünüşü gururunu okşar:

“Kumandan General'in Karargâh Gemisi, kendi Hacı Davut Vapuru'nun yanında Padişah Gemisi idi; boyaların gıcır gıcır temizliği, serili yollukların tozsuz düz çizgileri, lomboz perdelerinden kapı tokmaklarına kadar bal dök yala türünden tariflere uygun titiz bakımı.. insana, ne yalan söylemeli apaçık bir aşağılık duygusu veriyordu, vermiyor değildi. Bunları görmemek için gözlerini yumacak değildin ya! Yummasan, başını dışarıya çevireceksin, ordan da, aralıkça bir yerden de olsa kendi Hacı Davut Vapuru görünüyordu; zavallı, fakir, çoktaaan terk edilmiş ama çaresizliğine sahiplenilmiş bir paslı demir ölüsü.. idi görünen.” (Sepetçioğlu, 2014a: 374).

Hamilton ile Churchill arasındaki en önemli benzerlik veya birliktelik Türklere karşı küçümseyici tavrıdır. Hamilton'un tavrını İngiliz Karakol gemisi ile Hacı Davut Vapuru'nun karşılaştıkları sahnede görürüz. Hamilton, gerek Türk gemisinin gerekse Yahya Kaptan'ın görünüşündeki yoksulluğu gördükten sonra bu Türk gemilerinde cephaneye olmayacağına inanır. Hamilton'un Yahya Kaptan'ın odadan çıktıktan sonra arkasından söyledikleri, Türk milletine bakışını anlamamız için önemlidir:

“Yah..demek şu bizim raporumuz doğrulanmış oluyor böylece. Türk mayınları gerçekten temizlenmiş. Tanrım! Şu iki

geminin hâline bak... ve sonra benim, benim hâlime! Nasıl döküntü bir millet ile savaşmak zorunda bırakıldığımı gör!”(Sepetçioğlu, 2014a: 378).

Hamilton'un yemeğinden sonra yan odaya oturmaya geçerken General Birdwood, yağmurun dindiğini, vakit geçirmeden karaya çıkarma yapmalarının gerekliliğini söyler. Hamilton, General ile aynı görüşte değildir. Çünkü ona göre bu iş on günden önce olamaz, on gün sonra da karadan çıkarma yapmaya gerek kalmaz. Zira Hamilton, Çanakkale'yi kolayca ele geçireceklerine inanır:

“Sizin o dediğiniz on günden önce gerçekleşmez General Birdwood' dedi başkumandan ağzıyla ve kesin; İmkansızdır. Bana sorarsanız büsbütün imkansızdır. On gün sonra da.. gerek kalmaz zaten.’

Anlayamamıştı General Birdwood, daha doğrusu anlamak istememişti: ‘Nasıl?’ dedi birden; ‘On gün sonra niçin gerek kalmasın?’

Cevap yerine güldü General Ian Hamilton; bilmiş, pek bilmiş.. ötekilerin bilemeyeşine actyan gülümsemelerde: ‘Zaman, General..’ dedi; ‘Zaman! On gün sonra meselemiz bitmiş olur çünkü.’” (Sepetçioğlu, 2014a: 309).

Hamilton'un kendinden ve ordusundan emin bu tavrına karşılık Fransız Amiral De Robeck söze karışarak İngiliz kıt'alarının karaya çıkmadıkça Boğazı geçemeyeceklerini belirtir:

“Amiral De Robeck özür diledi; herkesin bildiği o hiç değiştirmeyeceği görüşünü bir kere daha söyledi: ‘Sizin kıt'alarınız karaya çıkmadıkça, bir kere daha özür dileyerek belirteyim Kumandan General, Boğaz'ı geçemeyeceğimizi söylemeye cesaret edeceğim yine.’

‘Fakat Amiral, ne yazık ki size katılmayacağım!’ dedi sertçe General Ian Hamilton; ‘Katılmak isterdim.. tabii isterdim’ diye bitirdi sözünü; ‘Fakat bunda çok güçlük çekerim!’

Amiral Carden her zamanki gibi Ian Hamilton'un yandaşı oldu: ‘Bence de öyle Generalim. Çok haklısınız’ dedi, özür dilemesine Amiral De Robeck'e baktı, öylesine gülmeye çalıştı dudakları.

Fakat General Birdwood düşüncesinde direndi: ‘ Ben aynı düşüncede değilim. Özür dilerim, bence..’

'Ben özür dilerim General, sözünüzü keseceğim çünkü.' Diyen Amiral De Robeck sözü Birdwood'dan aldı: *'Sanırım aynı düşüncedeyiz. O yüzden, izninizle ben tamamlayayım. Çünkü daha önce de belirttim, kulak asılmadı. Şimdi ise geciktik, çok geciktik. On gün sonra meselemiz bitmiş olmayacak, aksine artacak, daha çok artacak, hem de on gün gecikmiş olarak artmış olacak. Askerlerimiz hemen karaya çıkmalı, donanmamız Boğaz'ı zorlarken karadan da yüklenmelidir. Gecikmek.. yenilgi olur. Karada yeterince gücümüz yok; çıkardığımız asker çok az.'* (Sepetçioğlu, 2014a: 309).

Ancak Hamilton, Robeck'in sözlerinin hiçbirine katılmaz. Hamilton'a göre karada yeterince asker vardır. Donanma geçtikten sonra Çanakkale ve Yarımada'yı geçeceklerini ve bu konuda daha evvel Londra'daki görüşmelerini hatırlayarak Churchill'le aynı düşündüklerini söyler. Hamilton'un Churchill'in haklı olduğunu söylemesi üzerine Amiral De Robeck, Churchill'in sadece masa başında haklı olduğunu, ancak şu an cephede olduklarının unutulmamasının kendilerine faydası olacağını söyler. Araya giren *"General Ian Hamilton: 'Biz donanma geçtikten sonra Çanakkale'yi ve Yarımada'yı işgal edeceğiz' dedi; 'Görevimiz bu bizim. Mistir Çörçil.. ki bence de haklıdır, hem de çok haklıdır.'*

'Evet.. masa başındayken.' deyiverdi De Robeck sabırsızca; *'Burası masa başı değil ama Kumandan General.. biliyorsunuz, cephedeyiz biz!'* (Sepetçioğlu, 2014a: 310).

Amiral De Robeck ve İngiliz komutanların arasında geçen bu tartışma sırasında Bulgar Kralı'ndan bir kartpostal gelir. Kartpostalda *"İstanbul'a vardığınız zaman orada beni bulacaksınız?"* (Sepetçioğlu, 2014a: 311) denmektedir. Bulgar Kralı'nın bu notunu okuyan komutanlar arasında şöyle bir konuşma geçer:

"Ian Hamilton düşündü bir an.. düşüncesi sert yüzünde kayışlandı, gerildi, öylece bir tebessüm oldu kaldı, mırıldanıyordu: ' Garip.. çok garip. Herkes İstanbul'u istiyor.. herkes; ama herkes! Ne demişti şu sizin Napolyon, Amiral?'

Amiral De Robeck, kayışlanmış tebessümüyle kendisine dönüp soran General Ian Hamilton'a önce cevap vermek istemedi, sonra çok ayıp olacağını düşündü, tatsız tuzsuz söylendi: 'İstanbul'a sahip olan dünyaya öncülük eder!.. demişti. Çok iyi

hatırlıyorum o sözü, çünkü bize de öğrettiler kurmay olmadan önce.. şimdi öğretmen önünde ezber tekrarlamış gibi söyledi isem de, unutamadığım bir sözdür.” (Sepetçioğlu, 2014a: 311).

İkinci ciltte Akrep Harekâtının hazırlıkları sırasında Ian Hamilton, karargâhında kızının ve oğlunun fotoğrafına bakıp Londra'da ailesiyle geçirdiği günleri hatırlar. O sırada Robert imzalı bir rapor gelir ve raporda *“Türkler, yamalı üniformalı, eski model tüfenkleri ve ‘Allah’ sesleri ile tekrar tekrar geliyorlardı. Duramıyorduk. Geriledik!”* (Sepetçioğlu, 2014b: 188) yazılıdır. Hamilton Robert'ın bu söylediğine kızarak *“Anlamıyorum! Anlayamıyorum, evet, artık, apaçık anlayamıyorum! Robert'a inanmış olsam? Ya şu yazdığına bak.. nasıl inanacağım Tanrım, düş görmediyse muharebe saçmalaması diyeceğim, çölün serabından ayrıcalığı nedir?”* (Sepetçioğlu, 2014b: 188-189) der. İnanmadığı, üç kişinin 168. Bölüğü geriletmesidir. Hamilton, bu duruma ne kadar inanmak istemese de Türk mevzilerinden gelen mehter sesleriyle raporda yazılanların doğru olabilme ve savaşın kaybedilebilme ihtimalinden korkmaya başlar:

“Cehennem kapısının yakınındaymışçasına duyulan top seslerine rağmen yukarı Türk mevzilerinin mehter nağmelerini duymamak imkânsızdı. Nasıl bir nefes üflemesi ise gücünü dilediğince uçurabiliyordu.. böyle düşününce General Ian Hamilton, Robert'ın raporunda imkânsız dediği olayların gerçekliğinden korkmaya başladı. Daha bir dikkatli dinledi bandoyu elinde olmadan; topların cehennem tarrakaları arasından seçmeye çalıştı. Dinledikçe keyfi kaçırıyordu. Sinirleri acayip hoplamalardaydı.” (Sepetçioğlu, 2014b: 191).

General Hamilton mehter marşının yarattığı sinir bozukluğuyla emir subayına buyurur:

“Fakat.. adam susturulmalı!’ dedi birden. Kesin bir buyruktu. General esasını aldı. Emir subayı şapkasını uzatıyordu; giyinirken: ‘Tepedeki’ dedi; ‘Tepemden alay edilmesini istemiyorum. Ne pahasına olursa olsun.. susturulacak! Susturulmalıdır!’” (Sepetçioğlu, 2014b: 192).

General Birdwood, Akrep harekâtının Türklerin kutsal günü olan Cuma gününde yapılmasını doğru bulmaz. Çünkü Türkler, bu zamana kadar kendilerinin kutsal günlerine saygı göstermişler ve herhangi bir saldırı girişiminde bulunmamışlardır.

General Birdwood'un bu düşüncesi üzerine komutanlar arasında bir tartışma olur:

"Pekâlâ.. bekleyelim. Birdwood? Bu arada sorabilir miyim acaba, yarın için düşüncelerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu? Yoksa hâlâ aynı düşüncede misiniz? Sanırım aklınız yatmıştır artık?"

Aslında General Birdwood'un düşüncelerinin değişmesini beklemek için kaldığını mı anlatmaya çalışıyordu yoksa düz bir soru muydu? General Birdwood, cevaplama öncesi bunu düşündü bir saniye kadar; pek bir sonuca varamadı; ikisi de olabiliyordu, uzatmadı: 'Aksine, General Standfort da bana katıldı diyebilirim hatta.. özür dileyerek' dedi. Kırpık bıyıkları bu defa burnuna doğru kalktı General Birdwood'un, gülümsemesi de burnuna doğru kalkık oldu. 'Yarın Türklerin kutsal cuması.. İnancılarına olan saygımızı bozmamalıyız düşüncesindeyim hâlâ. Standfort gibi.'

De Robeck, Fransız kibarlarının önemsemezliğindeki burun büküşlerinde, bir kaşını göz üstünde germiş: 'Kutsal Cuma dediğiniz sizin.. bizim pazarlarımıza denk düşen gün değil mi General?' soruşunda sırttı, fakat askerce sırttığandan göze batmadı pek.

De Robeck'e cevap verir bir biçimde, fakat General Hamilton'a dönük: 'Türkler cumaya bir ayrıcalık tanır.. ' dedi General Standfort, ama, General Hamilton'ın yüzünün aldığı şekli görüverince '...muş' diye ekledi. 'Bizim kutsal günlerimizde onlar bizi rahat bıraktılar hep' dedi, sustu; hışmın yağmasını bekledi.'" (Sepetçioğlu, 2014b: 361).

General Birdwood ile Standfort'un Cuma gününde saldırı yapılmaması yönündeki fikirlerine karşılık Hamilton'un düşüncesi kesindir ve bu konuda olacıklara dair son noktayı bu düşüncesi ile koyar:

"Nedense daha az sinirlendi General Ian Hamilton beklenenden: 'Siz de mi Standfort?' dedi piposunu çektik ağzında; ' Ben.. o tepedeki bando mızıkasının susturulmasını istiyorum ve bunun için de namazla namaz öncesinin vaktini uygun görüyorum.'

'Fakat...' dedi General Birdwood, Kumandan General kesti attı: 'Fakat her zamanki gibi olmayacak beyler! Yani oradan

bando, buradan sizlerin işe yaramaz toplarınızın gürültüsünden olma cümbüşü dinlemek istemiyorum artık, hayır! Albay Malone top ateşi ve mitralyöz desteğinde saldırıp tepeyi düşürecektir. Akrep Harekâtımız buna bağlıdır, bilmenizi isterim. Bu saldırı, Akrep Harekâtının da bir ön denemesidir; kesin uygulanması yahut ertelenmesi, Albay Malone'nin saldırısının sonucuna göre ayarlanacaktır. bu kadar sanıyorum. Artık tartışma yok.. yok, hayır, tartışma sona ermiştir.” (Sepetçioğlu, 2014b: 361).

Yarım Yüz Sinan, Emre'yle onun daha önce gördüğü bir İngiliz'in cesedini görmeye giderler. Bu sırada eski bir ahırın içinde İtilaf güçlerinin üç dört askeri ile Rum tüccar su ve esrar alışverişi yapmaktadırlar. Askerler Türk askerlerinin kahramanlığının esrar kullanmaktan ileri geldiğini düşünmekte ve Rum tacirden esrar istemektedir.

“Garrick Çavuş iğne yemiş şımarık çocukların avazında bağırdı: ‘Fakati ne oluyor? Bul! Bulmalısın! Bulacaksın!’

İstelyo çekindi: ‘Türkler; esrar içmiyor.. yanılmıyorsam’ dedi düşüne taşına.

Hintli er ağız köpüre köpüre tuttu yakasını İstelyo'nun ‘Olmaz! Yanlışın var senin. Esrar içmeyen adamın göz göre göre ölüme gittiği görülmüş müdür? Bunlar gidiyor. Arkadaşının öldüğünü görüyor önünde.. sağında, solunda ölülerin yığıldığını görüyor üst üste. Kendi öleceğini de biliyor iki adım sonra, yine de atlıyor üstümüze.. gördüm. Gözlerimle gördüm ben!’” (Sepetçioğlu, 2014b: 428).

Hintli erin bu düşüncesini İstelyo kabullenmese de böyle bir söylentinin İngilizler arasında dolaştığını belirtir:

“Doğru. Aşağıda İngilizlerin arasında da yaygın bir söylenti bu. Erinden kumandanına herkesin söylediği bir laf.. bilemem ki, ağızlara göre değişiyor zaten.” (Sepetçioğlu, 2014b: 427)

Uzayan savaş koşulları İtilaf güçlerinin komutanlarının da yavaş yavaş umutsuzluğa iter. Savaşın başında zafere dair umutları ve başka ihtimali düşünmemeleri onların içinde buldukları savaş ortamını hafife almalarına sebep olur. Ancak savaşın beklenen zamanda beklenen sonuca varamaması, Türk askerlerinin direnciyle uzaması komutanların sinirlerini bozar. Akrep Harekâtının başlama saatini bekleyen Albay Malone, ileri

hatlarda içindeki iç sıkıntısıyla, isteksizlikle şunları hisseder:

“Albay Malone sefer kılığında ileri hatların uçundaydı, cep saatinden ayırmıyordu gözlerini. Yüreğinde ne saklamak istediği, ne de önlemek için çabaladığı bir sıkıntı vardı, isteksizlik dese daha doğrudu. Çevredeki sessizlik isteksizliğini arttıran bir ayrı sebepti.. her zaman sevdiği sessizlik bu sefer içindeki sıkıntının dışa yansımaları olmuşa benziyordu.” (Sepetçioğlu, 2014b: 459).

Komutanlar ileri hatlarda harekât saatinin gelmesini beklerken Hamilton karargâhında öğle yemeğini yer:

“Kumandan General Ian Hamilton öğle yemeğine biraz erken başlamıştı. Özel salonundaydı. Üç mumun aydınlattığı ışıktan başka bir aydınlık istememişti. Küçük yuvarlak masasında bir mum; kendiliğinden yatar kalkar iskemlesinin yanındaki sehpa da bir mum.. üçüncüsü şaraplığın yanındaydı ve seçme şarap şişelerinde parıldadıkça ışığı bir ayrı renklendiriyordu. ... Kulağı Korsakof’un mûsikisinden çok daha başka bir şey.. arıyor idi, yahut, bekliyordu.” (Sepetçioğlu, 2014b: 484-485).

Akrep Harekâtının ilk denemesi başarısızlıkla sonuçlanır. Bu yenilgiden sonra Ian Hamilton karargâhında toplantı öncesi Çanakkale Yarımadası'nı gösteren haritaya bakılırken harekâtının ikinci aşamasının başarılı olabilmesi için nereden saldırarak gerektiğinin planını yapar:

“Kumandan General o sırada: ‘Evet.. buradan deneyeceğiz bir kere de’ dedi. Kesindi bu seferki, sonunda kararını vermişti: ‘Fakat asıl bir numaralı hedefteyiz, o tepeyi istiyorum! O tepeyi düşürdüğümüz gün İstanbul’dayız! Yüzde yüz inanıyorum buna.’” (Sepetçioğlu, 2014c: 123-124).

Ancak Hamilton’un gözüne kestirdiği bu tepenin neresi olduğu bu bölümde belirtilmemiştir. Hamilton’un çalışması sırasında odada bulunan emir subayına bütün komutanların toplantı salonunda bulunmasını emreder. Emir subayının noksansız bir toplantı olacağını söylemesi üzerine,

“General Ian Hamilton güvensizce: ‘Umarım’ dedi; ‘Çünkü uzadı bu savaş, fazladan ve gereksiz yere uzadı.. sıkı artık. İngiltere’nin onuru zedelenmemeli, Majestelerinin haysiyeti söz konusudur; bundan sonrası. Şimdi, düşünmek zorunda olduğumuz budur, zedeleyemeyiz!’” (Sepetçioğlu,

2014c: 124) der. Emir subayının odadan çıkmasıyla Hamilton'un düşündükleri önemlidir:

“Açabildiğince açtığı gözleri karanlıklaştıran kuyulardan kurtulmak istercesineydi, düşünüyordu ve pencerenin dışına bakıyordu durmadan. Puposundan dumanlar tüttü üst üste üç beş kere, devamına mırıltısı karıştı: ‘Miralay! Mustafa Kemal.. Bey! Oralarda bir yerdesin! Seni susturacağım!’

Şimdi sivrilmiş, sivrilmişti bakışları; *taa uzaklarda, kıyıda nice sonra görünen kayaların bir tepe yığına saplanıp kalmıştı: ‘Oralarda bir yerdesin..’ diye tekrarlardı. ‘Biliyorum.. orada mahvedeceğim seni, o tepeyi yok edeceğim, dümdüz! Yerle bir edeceğim! Bando mızıkamı susturacağım.. kesinlikle!’*

Döndü.

Masasına geldi. Kadehini aldı.. bir küçük yudum içti. Ağzında şerinin sıcak tadı yandı: ‘Akrep ya öldürecek.. ya da?’ dedi ağzının içindeki tadı yuttu: ‘Ya da ölecek! Yok başka çaresi.. yok!’” (Sepetçioğlu, 2014c: 125).

Hamilton'un emrettiği saatte bütün komutanlar toplanır ve Akrep Harekâtının ikinci aşaması için yapılacaklar planlanır. Hamilton, birinci aşamadaki başarısızlığın tekrar yaşanmaması için ikinci aşamanın Anafartalar-Arıburnu-Kocaçimen çizgisi vurulmak üzere gelişeceğini söyler ve ardından sözü General Birdwood'a bırakır. General Birdwood, harekât sırasında izlenecek yolları açıklar:

“Kumandan General! Silah arkadaşlarım! Selâmlarım.. Akrep Harekâtı'nı yöneten General olarak isteklerim kısa olacaktır: Başarı! Kolay olmadığını biliyorum. Ve Türkler.. evet Türkler? Artık onları biliyoruz veya bildiğimizi sanıyoruz. Şimdi, onların, bizim asıl yüzümüzü öğrenmelerini istiyorum sizden. Kumandan Generale emrettiği tepenin armağan edilmesi ilk görevimiz olmalıdır.. olacaktır da. Böylece Türkler artık bilecek ki, bizim gücümüz.. tepelerimiz var! Bunun için Anzak Bölgesi, kıpırdamayacak, sadece dikkat çekici hareketlerde bulunacak. General Smyth kumandasında Avusturalya Tugayından 4 tabur, 49'uncu Alaydan takviye iki taburla birlikte Kanlı Sırt'a vuracaktır. General Godley'in Avusturalya ve Yeni Zelanda Kuvvetleri 8'inci Welch Alayı, 6'ncı South Lancashire Alayı ile Hint Piyade Tugayı ve Hint Dağ Topçu Tugayı birliklerinden

güçlendirilmiştir. Bu kuvvetler sağ kanadımızı oluşturan Tuğgeneral Russel'in Aucland ve Wellington Silahendazları ile Otago ve Yeni Zelanda Atlı Silahendazlarını.. ve Tuğgeneral Travers'in 4'üncü South Wales Borderers, 5'inci Wiltshire ve 72'nci Sahra İstihkâm Taburlarından oluşan sol kanadımızı desteklemek üzere karaya çıkarılacaktır.

Sağ ve sol kanatlarımızın kumandanı Generallerin.. şu saatlerde ileri hatlarını hazırlamış ve mevzilendirmiş olduklarını sanıyorum. Tan ağarırken tarih, yüzde yüz değişecektir. Kıyıya çıkarken lütfen bu sözümü hatırlayınız.'” (Sepetçioğlu, 2014c:136-137).

General Birdwood, harekâtın ikinci aşamasında başarılı olacaklarına dair inancını belirtir. Ertesi gün harekât öncesi tavrı da bu inancın bir göstergesidir:

*“Bir süre hiçbir şeyi görmez olan Albay Malone'nin gözleri alacakaranlıkta, deniz ile kıyı arasında bir küçücük şeritte Sezar'ın Romalı kılığında kucak açtığını da gördü.. *bağrına basacağı zafer kazanmış albayları beklemekte bir Sezar, tıpkı tıpkısına Albay Malone idi. Kıyı, en çok iki filika boyu ötesindeydi Sezar Malone'nin.**

Albay Malone, River Clyde'in burnunda Sezarlara eş bakışıyla yardımcısını aradı bir daha. Binbaşı Roland'ı River Clyde'in burnunda gördü, zafer nağmelerinden sarhoşlaşmış bir Sezar selamında selamladı yardımcısını Albay Malone. ‘Güçlüyüz ve zafer bizim!’ anlamında sıkı yumruğunu. Başparmağı dimdik, sıkılmış yumruğun patlatıcı dinamit lokumu gibiydi.

Tanyeri kızılışıyordu.

River Clyde'in burnunda Binbaşı Roland, yukarıdan, filikadaki Albay Malone'yi bir Romalı general gibi kendisini selamlıyorken görüyordu. Romalı General Malone'nin sıkılmış yumruğundaki başparmağın güç ve zafer işaretini Binbaşı Roland, tıpkı Sezar gibi karşıladı. Zaman silinmişti; mekân kaybolmuştu; zaman olarak da, mekân olarak da tanyeri kızılığı gittikçe artan ağırıklığıyla Binbaşı Roland'ın hayallerini süslüyordu.. Romalı Sezar olarak Romalı General Malone'nin zafer müjdeleyen güçlü yumruğuna tebrikler yolladı; öylesine esrük bir an idi Binbaşı Roland'ın nefes aldığı an, ne var ki, dünyalı sesler ne kadar hayal varsa hepsini yok etti, gerçeklere döndürdü: ‘Heyyy! Neler oluyor?’” (Sepetçioğlu, 2014c: 140).

Görüldüğü gibi Albay Malone harekâtın başında başarılı olacaklarından emindir. Ancak sonuç öyle olmaz. Malone'nin içinde bulunduğu River Clyde akıntıya kapılır. O sırada Türk tarafından gelen top gemiyi batırır ve Malone olay sırasında ölür. Türklerin yoğun direnişi sırasında Avusturyalı Yüzbaşı destek ister. Telefonun diğer ucundaki üsteğmen Crox, Masa Tepe'yi işgal ettiğini söyler. Çünkü Crox oranın boş olduğunu iddia eder. Ancak Yüzbaşı orada hâlâ Türklerin olduğunu görmektedir. Bunun üzerine üsteğmen ile yüzbaşı tartışır:

“Boş diyorsan, öyledir; gel buraya kendin doldur üsteğmenim.. delinin tekisin sen!’ dedi, kapatmak istiyorken, Üsteğmen Crox’un bağıırışı geldi kulağına: ‘Ne dediğinin farkında mısın sen Yüzbaşı! Ben buradan..’ derken kabalık yapmakta olduğunu anladı galiba sonunda: ‘Pekâlâ pekâlâ pekâlâ’ dedi hafifleterek sesini: ‘Özür diliyorum, tamam, savaşın sersemlikleri üzerimde, savaşın aptallıkları da diyebilirsin. Maksadım size yardımcı olmaktı. Belki ateşkes yapılacak, lütfen o vakte kadar boşluğumuzu kapama..’

Türkleri anlattı o vakit yüzbaşı, kısaca; sağlam mevzilerde, çok sağlam bir yerleşmede, yer bakımından ateş üstünlüğüne sahip olduklarını söyledi, inanmadı Üsteğmen Crox: ‘Türkler mi?’ deyişi alay etmenin de ötesinde bir küçümsemeydi: ‘Ne Türkleri, hangi Türkler? Önün bomboş yüzbaşı yürü! Göreceksin durma saldır, saldır durma!’

Yavaş yavaş kızıyordu yüzbaşı; telefonu kapatmamış olduğuna pişman idi.. tabanının derisi yanmaya, topuğundan kaşınmaya başladı: ‘Boş sandığınız yamaçta Türkler var’ dedi ağır ağır; ‘Oradan göremezsiniz.. görebilmeniz için yüzbaşı olmanız ve benim yerimde bulunmanız gerekir üsteğmen.. evet öyle dedim. Başınızı çıkardığınız an kurşun alınızdadır. Türkler vuruyor evet, şimdi bir erim daha gitti sizinle konuşurken. Pekâlâ, bu kadarı yetişir sanıyorum. Topçu desteği istedim, onu bekliyorum. Belki şimdi.. eh, ateşkes olursa.. olur, ateşkes kim hayır diyebilir ki? Burayı sağlamlaştırırım o vakit..’’ (Sepetçioğlu, 2014a: 164).

İngilizler Akrep Harekâtının ikinci aşamasının da başarısızlıkla sonuçlanacağını anlamaya başlarlar. Bu başarısızlık, komutanları olabilecekleri düşünmeye sevk etmiştir. General

Birdwood yaralanır. Ancak harekâtın gidişatının İngilizler arasında yarattığı tedirginlik Birdwood'un dinlenmesine izin vermez. Yüzbaşı Johnson, Birdwood'a telgraf çekerek Türklerle ateşkes yapılmasının gerekli olduğunu bildirir. Birdwood ise bu isteği Hamilton'a iletir. Bu konuda Hamilton'un düşündükleri ve ateşkes bakış açısı şöyledir:

“General Birdwood nasıl telefonlardan bunaldıysa, karargâhında Kumandan General Ian Hamilton'ın gözü de telgraf görmek istemeyecekti neredeyse. Birdwood'un telgrafını getirdikleri vakit pencereden kıyının yamacında uzadıkça uzayan saldırıyı görmeye çalışıyordu. Zırhlılardan ve kıyı bataryalarından aralıksız açılan topçu ateşinin yine bir sonuca ulaşmamış olabileceğinden çekiniyor, hatta korkuyor içten içe; bu saldırının da sonuçsuz kalmasının doğurabileceği olasılıkları düşünmekten kaçınıyordu. Akrep Harekâtının başarısızlığı, Londra'yı zor durumlara düşürebilirdi.. Londra'da.. en çok.. onu!

Duyguları, General Birdwood'dan gelen telgrafta korktuğu başarısızlığın haberinin yazılı olduğunu söylüyor; düşünceleri okumak istemiyordu. Emir subayı okurken yüreği kırıştı durmadan: 'Anlaşılan bu ateşkes bir kaçınılmaz mecburiyet oldu generalim' dedi emir subayı yorumlaması gerekiyormuş gibi okuduğunu; 'Dikkat buyurmuşsunuzdur, General Birdwood zaruret kelimesini kullanmış efendim.'

'Ne demek zaruret? Zaruret yoksulların harcıdır, saldıran biziz.. yoksa Türkler mi?'

'Biziz generalim' dedi emir subayı terbiyeli; 'Fakat anlaşılan çok ölü ve yaralı var.'

'Onların.. yok mu?'

'Türklerin de muhakkak.'

'Öyleyse onlar istesin' Önce onlar, bana başvursunlar. Onlar başvurmalı önce!'" (Sepetçioğlu, 2014c: 174).

Hamilton'un Türklerden teklif gelmediği sürece ateşkesi ilan etmeyeceğine dair kesin görüşünü beyan etmesinin ardından General Godley'den de ateşkes isteği gelir. Bunun üzerine Hamilton sinirlenir:

“ (...)General Ian Hamilton, okumakta olduğu telgrafi buruşturmuş avucunda, bir köşeye atmıştı: 'Ateşkes imiş? Hepsiz

mi âciz bunların?’

‘Ölülerle yaralıların üst üste yattığı doğru ise.. ki.’

‘Onların da.. onlarınki de..’

General Ian Hamilton'ın bütün yüzü şimdi kemik üstüne zamklanmış deri olmuştu; deri o kadar inceydi, zamk o kadar geçirgen idi ki yüzün kemikleri çıplak bile sayılabilirdi. Böyle bir yüzde inatlaştıkça inatlaşmış bir çift göz, eğer hasta değil ise, biraz sonra sıtma ateşinde çıldırabilirdi.

Duvar saati on ikiyi haber verince o bir çift göz, korkunç bir bekleyişe çekildi. Çok beklemedi. Her günkü saat on ikide ne oluyor idiyse o oldu yine; Miralayın Tam Çalgı Takımı Mehter Marşı'na başladı.. duyunca, çıldırdı sinirleri General Ian Hamilton'ın gözleri sıtma deliceliğine tutuldu; Mehter Marşı, özellikle duyurabilmek için yükselebildiğince yükseliyordu; savaşın gürültüsünün üstüne çıkmayı aklına koymuş nefesler, alabildiğine üflüyordu, kollar vuruyordu.. herhâlde. Boğuk sesi General Ian Hamilton'ın, emir subayına devredildi o anda: ‘Hani Çam Tepesi'ne yerleşmiş idik? Bu mu yerleşme?’ dedi bütün öfkesiyle.

Emir subayı da şaşırıldı bu defa, süklüm büklüm: ‘Yerleşilmiş.. idi’ diyebildi.

‘Yetmiyor! Görüyorsun, yerleşmek yetmiyor artık.. tepe susmadı, susmuyor.. susmalı! Yoksa ateşkes de yok yok dedim!’” (Sepetçioğlu, 2014c: 176).

Eserin başında savaş politikalarına ve ordularına güvenen komutanların savaşın sonlarına doğru içine düştükleri ruh hali verdiğimiz örneklerde açıkça görülür.

1.b. İngiliz Askerler

İlk ciltte komutanlar aracılığıyla İngilizler karşımıza çıkar. İkinci ciltte ise –sayısı çok olmamakla birlikte- İngiliz erlerine de rastlamaktayız.

Yüzbaşı Ali, Recep Çavuş, Emre ve Yarım Yüz Sinan'ın İngiliz sahra hastanesinde buldukları gece hastaneye, intihar eden bir İngiliz askerinin cesedi getirilir. Hastanede bulunan hekimler, askerin neden intihar ettiğini anlayamaz. Ancak başka bir askerden, mektup yazdıktan sonra intihar ettiğini öğrenirler. Bunun üzerine mektubu okurlar ve askerin intihar etmesindeki

sebepe ortaya çıkar:

“...Öldüler santiyoruz. Ölmüş olmalılar diyoruz. Onca top mermisinin altında ölmemeleri imkânsızdır diyor akli başında herkes. Fakat hücum kalktığımızda görüyoruz ki diriler; hepsi dipdiri! Sanırsın ölüleri de dirilmiş Türklerin.. onlardan çok önce ölmüş olan ölüleri de dirilmişler ve bizi yüzlerce, binlerce yeniden dirilmiş ölü, süngüleriyle karşıyorlar, kenetlenmiş bir durumda karşıyorlar. Yoksul dedikleri insanlar bunlar! Ölü dedikleri insanlar! ... peki nasıl diriliyorlar? Nerden diriliyorlar.. topraktan mı? Çünkü topçularımızın mermileri ile hepsinin toprak altında kaldığını gözlerimizle görüyoruz.. bizim gibi herkes görüyor, fakat süngüleriyle diriliyorlar, diriliyorlar.. yine diriliyorlar. Haklılar dirilir ancak.. demek ki haksız olan biziz.. biz haksızız, haksızız.. hak” (Sepetçioğlu, 2014b: 290).

Akrep Harekâtının birinci aşaması sırasında İngilizlerin açtığı bombardıman yoğun bir şekilde devam eder. Sinan ile Emre çok kritik bir noktada İngilizlerin makineli tüfek yuvasını havaya uçururlar. Bombardıman bitince İngilizler, Türklerin tamamının öldüğünü düşünürler. Savunma hattının sağ tarafında Yüzbaşı Ali emrindeki yirmi bir kişiyle taarruza geçer. İngilizler, Türk tarafından bir kişinin bile sağ kalmadığını düşündüğü bir sırada böyle bir taarruzun gerçekleşmesi karşısında afallar ve dağılırlar. Bu sırada Yüzbaşı Ali, hafif yaralanmıştır. Yüzbaşı Ali'nin bulunduğu yere Teğmen Roger da boğazından ağır yaralanarak düşer. Teğmen Roger'ın yaşadığını fark eden Yüzbaşı Ali, ona yardım etmeye çalışır. Yüzbaşı Ali, Roger'ın kanını durdurabilmek için elindeki sargı bezini yarasına bastırır. Recep Çavuş, Yüzbaşı Ali'yi hastaneye taşımak için yanlarına geldiğinde önceliği Teğmen Roger'a vererek Recep Çavuş'a onu hastaneye hemen yetiştirmesi için emreder. Yüzbaşı Ali'nin fedakârlığı ve yardımları sonucu Teğmen Roger ölümden kurtulur. Teğmen Roger'ın Türk sahra hastanesinde yaşadıkları, gördükleri ve bu deneyimlerin onun fikir hayatında yarattığı değişiklikler üçüncü cilt *Döndüler*'in sonuna doğru uzun uzadıya işlenir.

İngilizlerin ileri hat borazanları “geri çekil” komutunu çalar. Ancak geri çekilme bozguna döner. Çünkü askerler, geri çekil çağrısını alır almaz kaçışmaya başlar. Böylece İtilaf güçlerinin elde ettikleri Masa Tepesi'nde tutunmaları mümkün olmaz:

“Avusturyalı Yüzbaşı Johnson’ın geri yedeği durumundaki Astsubay Başçavuş Mc Camby bozgunu durdurabilmek için var gücünü kullandı.. yirmi yedi kişilik bir gücü vardı, Yüzbaşı Johnson’ın sağdan ileri ucunu oluşturmak için hareket halindeydi aslında; kaçıışı gördüğünde geri dönmüştü, bulunduğu noktada kaçıışı durdurup savunmaya geçmek için çok hızlı hareket etti: ‘ Durun’ Delirdiniz mi? Durun diyorum!’ bağırışı şuur sınırını zorlayan bir haykırış oldu çıktı.

Aldıran olmadı. Herkes derdine düşmüştü; hatta densizin biri hem kaçtı hem kabaca: ‘Canın istiyorsa sen dur arkadaş!’ dedi ne dediğini bilmeden ‘Biz kahraman olmayacağız, değiliz’ diye haykırdı.” (Sepetçioğlu, 2014c: 186).

Teğmen Roger, Akrep Harekâtının ikinci aşamasının gerçekleştiği sırada Türk sahra hastanesinde yatmaktadır. Yüzbaşı Ali’nin ziyaretine geldiğinde ölümlerin çok olduğunu söyler. Teğmen Roger boğazından yaralandığı için eskisi gibi konuşamamakta ve sesi kolay çıkmamaktadır. Konuşmaya çalıştığı sırada Yüzbaşı Ali, Roger’ın rahatsızlandığını sanır. Ancak Roger’ın acısı boğazındaki yaradan kaynaklanmaz:

“Teğmen Roger’ın gerçekten yüzünde değişik çizgiler kabarmış, eğrilmiş doğrulamamış, sararmıştı ansızın: ‘Yo hayır değil’ dedi aceleyle; ‘İyiyim.. ben iyiyim. Bir an, suçluluk duygusuna kapıldım. Gelmeseydik? Biz olmasaydık yani? Bunlar.. ölümler? Ölümler bizim yüzüm yüzümüzden? Utandım, evet utandım.’” (Sepetçioğlu, 2014c: 219).

Teğmen Roger, hastanede Türkleri yakından tanınmasıyla gittikçe değişir. Haklı ve haksız tarafın kim olduğunu, bu savaşın neden yapıldığının bilincine varmaya başlar. Bu durum onu esir bir yaralı asker olmaktan çıkarır ve Türklerin safına geçmesine vesile olur. Nitekim Yüzbaşı Ali’ye yaptığı teklif bu safta kalmak istediğini gösterir:

“ (...)Teğmen Roger; ‘Ben biraz tıp okudum, elimden gelir. Başhekime söyler misiniz ki...’

Yüzbaşı Ali Efendi duyduğu uzak gürültülerin kaynağını merak ediyordu, yarım yamalak duyduğu sözler dikkatini Teğmen Roger’ın üstünde toplamasına sebep oldu: ‘Ne dedin? Sen ne dedin, tıp mı?’

'Evet' dedi Teğmen Roger; 'Birkaç sömestr. okudum.'

O vakit çekti Teğmen Roger'ın kolunu götürdü: 'Gel benimle Teğmen, beklemek gecikmek olur, çünkü senin gibilere bizde şu sıralar hekim derler, yürü sevgili eniştemiz.. durma!' dedi aldı götürdü.' (Sepetçioğlu, 2014c: 221)

Yüzbaşı Ali'nin Teğmen Roger'a 'sevgili eniştemiz' demesinin sebebi Hemşire Semiha'dır. Çünkü Teğmen Roger'ın değişmesindeki diğer bir sebep Semiha'ya duyduğu aşktır. Nitekim eserin sonunda Roger, Müslüman olup Raci adını alacak ve Semiha ile evlenecektir.

Mustafa Kemal, Yüzbaşı Ali'den İngiliz ileri hatlarının son yerleşme durumunu, ikmal güçlerini ve yollarını öğrenmesini ister. Yüzbaşı Ali, Hintli bir askerin elbisesini giyerek yola çıkar. İngilizlerin bulunduğu yere doğru sızdığı anda iki İngiliz askeriyle karşılaşır. Askerlerden birisi yaralıdır. Yüzbaşı Ali'yi görünce ilk başta muhbir olmasından şüphelenirler. Ancak yardım etmek istediğini anlayınca yaralı askerin arkadaşı Yüzbaşı Ali'ye ılımlı yaklaşmaya başlar. Ağır yaralı olan, bu uğursuz topraklarda öleceğinden yakını; diğeri ise onu kurtarmanın peşindedir. Ağır yaralı olan *"(...) Hem alıp getirdin beni bu anlamsız savaşa, hem yukarıda bırakmadın ki yaramı sarsınlar!"* diye feveran eder.

" 'Bana bak! Seninki de öldürücü değil aptallık etme. Yeter! Yeter be, yeter artık!'

'Tamam, tamam, tamam.. tabii bağırsın. Hem alıp getirdin beni bu anlamsız savaşa, hem yukarıda bırakmadın ki yaramı sarsınlar! Şimdi de tıktın bu cehennem yere.. tabii bağırsın. Gücüm yok çünkü, öliyorum. Ah şimdi Londra'da.. belki Regent Park'ta, Hamsphır Çayırları'na doğru.. ahhhh ah ah!'

'Neler saçmalyorsun sen be! Savaşa gönüllü yazılan sendin ben değildim. Londra'da kalırsam eğer sevgilini ayartırım diye korktuğun için..' (Sepetçioğlu, 2014c: 314).

Yazar, eserinde İngilizleri genellikle komutanlar aracılığıyla verir. İngiliz askerlerin savaş ve Türkler hakkındaki görüşlerini, savaşın başından sonuna kadar geçirdikleri değişimler bu üç İngiliz askeri ile dile getirilir.

2.Türkler:

Kanal Cephesi'ndeki ordunun başında bulunan Cemal Paşa, gizli görev verdiği Yüzbaşı Ali'nin kayınpederinin cenazesine katılır; onu kenara çeker ve verdiği görevi anlatır:

“ Çöle.. Kanal'a kadar gideceksin. Yol boyu Bedevî Şeyhi dostlarıma benim mektubumu götüreceksin. İngilizlerin Çanakkale'ye buradan asker gönderip göndermeyeceğini bilmemiz, kesin olarak bilmemiz işe yarayacaktır. Bu arada dostumuz olan veya öyle görünmekte çıkar uman şeyhlere kesin güvence vermemiz de bizim yararımızdır. Aldığım bilgiler iyi değil.. İngiliz altınları, kolay satın alıyor. Belki İngilizler bizi oyalıyor; bizi de vurabilirler burada. Sen.. haber almada yetiştin, iyi haber almacısın, bilirsin. Ben Süveys'e vardığım zaman bize dost görünenlerden emin olmalıyım; bizi arkadan vurmayaacaklarına inanmak yetmez, en azından İngilizlerden yana geçmemeleri gerekir. Anlıyor musun Yüzbaşı? ” (Sepetçioğlu, 2014a:86).

Yüzbaşı Ali, eşi Hesnâ ile konuşur:

“Yerlilerin nasıl vuracağını, nerden vuracağını Allah bilir ancak. İngilizlere kolay kanyıyorlar; İngilizler yeni altın olduğu için. Dost deyip gidiyorsun, o gün senin düşmanın olmuşlardır; bilemiyorsun.” (Sepetçioğlu, 2014a: 90).

Eserde işlenen Arap-İngiliz bahsine daha önce değindiğimiz için burada bu ilişkiye Türklerin nasıl baktığını göstermek adına bu iki örnek vermek yeterli olacaktır.

İkinci cilt *Gördüler*'de, Türk halkının İngilizlerin Çanakkale'ye geliş sebeplerini sorgulaması, İtilaf güçleri askerlerinin savaşın ilerleyen safhalarında içinde buldukları durum, bu durumla birlikte değişen duyguları ve savaşa bakış açıları da işlenir.

Öğrencileri gibi Müderris Emin Efendi de Çanakkale'ye gitmeye karar verir. Evine göz kulak olması için Hayriye Hanım'a uğrar ve Çanakkale'ye gideceğini, dönmezse evin ona ait olduğunu söyler. Hayriye Hanım'ın evinden ayrılırken İngilizlerin “akl”ı sömürgecilik için kullandıklarını düşünür:

“Aklî baştâcı bilip akla tapan onlar değil mi? Avrupa? Haa? İngiliz, Fransız... Onlar işte! Pekâlâ akıl onlara, varın Çanakkale'de bir mazlum milleti vurun mu dedi? Akıl onlara

ihtiyarladığı için güçsüzleşmiş bir devlete yüklenmek hakkını nasıl verdi? Niçin verdi? Neden? Yok, hayır akıl sömürüyor. akıl onu bunu vurmak için yaratılmıştır.. istemem!” (Sepetçioğlu, 2014b: 106).

Dr. Mürsel, Çanakkale’de kuracağı sahra hastanesinin ön hazırlıkları için Aydın’ı görevlendirir ve giderken Çatalca’ya uğramasını ve orada kırık çıkıktan iyi anlayan Hafız Emir Ağa’yı da yanına almasını ister. Aydın köye vardığında Hafız Emir Ağa’nın öldüğünü öğrenir. Hafız Emir Ağa’dan geriye karısı Hala Hatun ve kızı Zehra kalmıştır. Zehra, Aydın Bey ile konuşurken İngilizlerin Çanakkale’ye gelişlerinin sebebini anlayamadığını söyler, ne gibi bir kusur işlediklerini sorar. O da *‘Hırsız soyguna geldiyse sebep mi söyler Zehra?’* der. (Sepetçioğlu, 2014b: 156). Aydın, kırık çıkıktan iyi anladığı için Zehra’yı yanına alır. Aydın ile Zehra dinlenmek için bir yerde dururlar. Zehra uykuya dalar. Ancak Aydın’ın atı huysuzlanır. Atın sesini duyan Zehra uyanır ve neden huysuzlandığını anlamak için atın ağzını kontrol eder. At, ağzındaki sülükten dolayı huysuzlanmıştır. Zehra, Aydın’a durumu izah ederken İngilizleri sülüklere benzetir:

“Aydın, Zehra’nın dediği gibi, eşeğin başını boynundan tuttu. Zehra, attan daha dikkatli aradı eşeğin ağzını. ‘Atlar ağızlarını çalkalamadan su içmezler, biliyor muydun?’ dedi; ‘Her hayvan yalağa eğilir eğilmez suya dalar, içer hemen susamış ise eğer. Gelgelelim at öyle yapmaz. Suyu alır alır bırakır, diliyle ağzını çalkalar, temizler, sonra içer suyu. Hayvanlar içinde bir tek at yapar bu işi benim bildiğim.. sülükler de gelip bu temiz hayvanı bulur, niye? Eşek süzer içerken, dudaklarını büze büze içer, fakat yine de sülük kaçar ağıza. Bunda yok, bırak boynunu artık.’

Kendisi de bıraktı eşeğin ağzını, tuhaf tuhaf güldü: ‘ İngilizler de sülükler gibi has kanın eşeklerde bulunmadığını biliyorlar mı dersin Aydın Bey? Çanakkale’ye gelmelerine sebep bu mu?’” (Sepetçioğlu, 2014b: 276-277).

İngilizlerin Akrep Harekâtıyla ilgili planlarını ve bu harekâtın cuma günü yapılıp yapılmaması konusundaki tartışmaları İngiliz komutanlarını ele aldığımız bölümde vermiştik. İngiliz komutanlar arasında Türklerin kutsal gününde saldırıda bulunmanın doğru olmayacağını düşünenler olsa

da Hamilton'un kesin emriyle saldırının günü Cuma olarak belirlenmişti. İngilizlerin bu girişimiyle alakalı Türkler arasında da farklı görüşler hâkimdir. Binbaşı Zeki Bey, Yüzbaşı Ali'nin yanına gelerek onu tebrik eder. Çünkü Yüzbaşı Ali kumandanlığa terfi etmiştir. Bunu kutlarken Yüzbaşı Ali, olabilecek saldırıya karşı önceden tedbir alabilmek için İngiliz tarafında bir araştırma yapmak istediğini söyler. Yüzbaşı Ali bu isteğini belirttiikten sonra, Binbaşı Zeki Bey ile İngilizlerin Cuma günü saldırıya geçip geçmeyecekleri konusunda konuşmaya başlar:

“*‘Yarın cuma..’ dedi Binbaşı Zeki Bey; ‘Düşman da dinlenmek için can atıyor, biliyorum. Nasıl olsa biz onların kutsal günlerine saygılıyız; onlardan da birkaç tersliğin dışında pek aksi davranış olmadı şimdiye kadar.. lafı uzatışım şundan; cumadan yararlanamayacaksınız.’*

‘Zaten...’ dedi Yüzbaşı; ‘İngilizin, Fransızın bundan önceki davranışına bakıp bundan sonrasını ayarlayacaksak işimiz iştir. Binbaşım, ben bilirim bu herifleri iyi kötü, ölçüleri para kesesidir. Para kesesine göre ölçüp düşünenlerin dini imanı olmaz!’”(Sepetçioğlu, 2014b: 395).

Nihayet harekâtın saati gelir. Türk askerleri namaza durdukları sırada İngilizler saldırıya geçer. Türk askerleri cehennem ateşinin arasında ne olup bittiğine anlam veremez. Sesler birbirine karışmış bir vaziyetteyken birkaç asker arasında geçen konuşmada Türklerin bu saldırıyı İngilizlerin yapabileceğini düşünmediğini görüyoruz:

“*‘Yaaaav cumalarımıza saygıları vardı bunların, n’oooooldu acaba?’*

‘Fransızlardır! İngilizleri şaşırtmışlardır bana kalırsa.’

‘Yok.. Anzak bunlar, karışık herifler. İşimizi bitirip bir an önce ülkelerine dönmek derdindeler bana soracak olursan.’

‘Sahi onların da çoluğu çocuğu vardır.. bazen unutup süngüleyiveriyoruz biz de!’

‘Öyle ya! Onca yolu tepip de gel sen, burada süngülen! Olacak iş mi yaaani? Varsın yolunu gözleyen, gözleye dursun. Onlar için de zor aslında, yazık!’”(Sepetçioğlu, 2014b: 492).

Sonuç

...ve *Çanakkale* üçlemesi, *Çanakkale Muharebesi*'ni hem Türk hem de İngiliz tarafından sunması açısından önemlidir. Nitekim eserde Türk kahramanları aracılığıyla Türk milletinin o zorlu dönemlerde başından geçenleri, hissettikleri ve düşündükleri verilirken İngiliz kahramanlar aracılığıyla da Birinci Dünya Harbi ve içerisinde gerçekleşen *Çanakkale Muharebesi*'nin gerçekleri ortaya konulur.

Romanda Türk tarafında yönetici-aydın-halk, yaşlı-geç her kesimden insan verilir. Ancak İngiliz tarafına baktığımızda yoğunlukla yöneticiler karşımıza çıkar. İtilaf güçleri içindeki askerlerin genel durumu ile ilgili bir iki bölüm dışında pek bir bilgiye rastlamayız. Bilhassa Churchill ve Hamilton eserde İngiliz cephesinde olayları yönlendiren kimselerdir. Bu iki komutanın diğer komutanlarla diyalogları sırasında İngilizlerin savaş politikaları ve bu *Çanakkale Muharebesi*'nden beklentileri ortaya çıkarılır. Yazar, İngilizleri ya Londra'da Churchill'in ve diğer yöneticilerin katıldığı toplantılarda ya da cephede Hamilton'un toplantılarında verir. Eserin iki taraflı okunabilmesi böyle bir çalışmayı yapma düşüncesini oluşturdu. Biz de yazımızda bu eserde İngilizlerin nasıl ele alındığını, İngilizlerin savaş içindeki politikalarını, *Çanakkale Muharebesi*'yle neyi amaçladıklarını, Türklere bakış açısını, Türklerin İngilizler hakkında düşündüklerini ele almaya çalıştık.

Kaynaklar

- Çetişli, İ. (2007). "Türk Milletinin *Çanakkale Savaşı* Günlerinde Yüz Yüze Kaldığı Yokluk ve Yoksullukların ...ve *Çanakkale Romanına* Yansımaları, *Erdem*, (17/ 49), 2007;183-196.
- Dinç, Ö. (1999). "Bir Zaferin Adı Olan '*Çanakkale*' İçin Yazılmış Üç Romana Bir Yazı", *Bilge*, (22/Güz 1999): 54-56.
- Sepetçioğlu, M., N. (2014). ...ve *Çanakkale*, *Geldiler*, 14. baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M., N. (2014). ...ve *Çanakkale*, *Gördüler*, 14. baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M., N. (2014). ...ve *Çanakkale*, *Döndüler*, 14. baskı, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 2014.
- Yetiş, Kâzım (1992). *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.